

ORTADOĞU'DA ABD-İRAN GERİLİMİ MUHTEMEL SENARYOLAR, OLASI SONUÇLAR

İSMET HORASANLI

**ORTADOĞU'DA
ABD-İRAN GERİLİMİ
MUHTEMEL SENARYOLAR,
OLASI SONUÇLAR**

İSMET HORASANLI

Lisans derecesini Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. Aynı üniversitede "Devrim Sonrası İran'ın Körfez Bölgesine Yönelik Dış Politikası" teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 2014'te ABD'de bulunduğu dönemde CIEE'nin düzenlediği "CIEE Civic Leadership Summit" programına katılma hakkı kazanıp başarıyla tamamlamıştır. Horasanlı 2017-2021 arasında İRAM'da çalışmıştır. Bir dönem SETA Berlin'de staj yapan Horasanlı halihazırda AYBU/ULİSA Güvenlik Çalışmaları'nda ikinci yüksek lisans eğitimi devam etmekte ve SETA Dış Politika biriminde çalışmaktadır. Çalışmalarında Afganistan, İran dış politikası ve Körfez bölgesine ağırlık vermektedir. İleri düzeyde İngilizce ve Farsça, orta düzeyde Peştuca ve Arapça bilmektedir.

COPYRIGHT © 2024

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SETA Yayınları 247

I. Baskı: Nisan 2024

ISBN: 978-625-6583-43-6

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 9885 | Faks: 202 223 6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM

Tel: +32 2 313 39 41

ORTADOĞU'DA ABD-İRAN GERİLİMİ MUHTEMEL SENARYOLAR, OLASI SONUÇLAR

İsmet Horasanlı

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ | 9

NÜKLEER PROGRAM | 11

FÜZE PROGRAMI | 15

Fatih Serisi Füze | 17

Şahap Serisi Füze | 19

Sicil Serisi Füze | 21

Hürremşehr Serisi Füze | 22

İRAN-RUSYA İLİŞKİLERİ | 25

VEKİL GÜÇLER | 29

Lübnan Hizbullahı | 29

Yemen Husileri | 31

Irak ve Suriye’de Faaliyet Gösteren Gruplar | 33

Hamas ve İslami Cihat Örgütü | 35

ABD’NİN ORTADOĞU’DAKİ VARLIĞI | 39

GERİLİMİN GÜNCEL DURUMU | 43

GERİLİMİN ARKA PLANI | 45

İRAN VE İSRAİL’İN DOĞRUDAN ÇATIŞMALARI | 47

SONUÇ | 51

ÖZET

Bu raporda ABD ile İran arasındaki gerilim alanları İran nükleer programı, füze programı, vekil güçleri ve İran'ın Rusya'yla artan askeri iş birliği başlıkları altında detaylı olarak incelenmiştir. Bu doğrultuda İran'ın nükleer programı her ne kadar başlangıç olarak ABD'nin yardımıyla “Barış için Nükleer” programı kapsamında başlatıldıysa da günümüzde ciddi anlamda iki ülke arasında gerilimlere neden olmaktadır. Bunun temelinde İran'ın nükleer sahibi olmasından ziyade ABD'nin hayati çıkarlarını tehdit oluşturacak bir nükleer gücünün oluşma potansiyeli yatmaktadır.

Füze programına bakıldığında ise İran-Irak Savaşı döneminde İran “şehirler savaşı” (*war of the cities*) olarak literatüre geçen saldırılarda ciddi anlamda Irak'ın attığı SCUD füzelerinin hedefi olmuştur. Bunun sonucunda İran, kendi füze programını başlatmış ve günümüz itibarıyla bu alanda ciddi mesafe katetmiştir. Ancak İran'ın geliştirdiği füzeler için nihai menzil olarak İsrail'i vurabilecek mesafeyi tayin edip bunu resmi mecralardan açıkça ifade etmesi, ürettiği füzelerin üzerine “İsrail yeryüzünden silinmeli” ifadelerini yazması bölgedeki gerilimi sembolize etmektedir.

Temelleri İran Devrimi'nden hemen sonra 1980'lerde atılan İran destekli milis grupları ise günümüz Ortadoğu coğrafyasında aktif çatışma faylarını oluşturmaktadır. ABD'nin İran'ı “haydut devlet” (*rogue state*) kapsamına alması,¹ Tahran'ın

¹ Barry Rubin, “U.S. Foreign Policy and Rogue States”, *Middle East Review of International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 3, (Eylül 1999).

tehlikeyi kendinden uzak tutmak amacıyla söz konusu fay hatlarını aktif tutması ve bu alanda daha fazla yatırım yapmasına yol açmıştır. Günümüzde ise bu durum Ortadoğu bölgesi için önemli bir güvenlik meselesi haline gelmiştir.

Suriye iç savaşıyla birlikte artan bir seyir izleyen İran-Rusya ilişkileri gitgide askeri ortaklığa dönüşmektedir. Bu durum her ne kadar başta “Ne Doğu ne Batı, İslam Cumhuriyeti” gibi devrim kodlarıyla uyuşmuyor olsa da artan ABD baskısıyla İran “Düşmanımın düşmanı dostumdur” mantığıyla hareket ederek kendine bir alternatif oluşturmaktadır.

ABD'nin bölgedeki varlığına bakıldığında ise başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu ülkelerinin neredeyse tamamında üsleri yer almakta ve söz konusu ülkelerle önemli askeri anlaşmaları bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin İran'ı bir nevi çevrelediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak ABD'ye gücü yetmeyen İran, Atlantik ötesinden gelen tehditlere İsrail'i tehdit ederek karşılık vermektedir. Oluşan bu dolaylı iletişim nedeniyle iki ülke birbirinin nabızlarını ölçerek hareket etmektedir. Aynül Esad Üssü'ne yapılan İran saldırısı, ABD'nin Tower-22 saldırısına karşılık olarak Irak ve Suriye'ye düzenlediği saldırılar buna somut örnekler oluşturmaktadır. Nitekim İran'ın İsrail'in Şam Başkonsolosluğu saldırısına karşı misillemesinde de benzer bir model izlenerek ilgili taraflara 72 saat önceden haber verilmiştir.

Raporda İran ve ABD arasındaki gerilim hatları bu şekilde kısaca incelendikten sonra iki ülkenin Ortadoğu bölgesinde sahip oldukları potansiyel güç ele alınmıştır. Böylece okuyucu potansiyel güç unsurları ve işleyişi hakkında fikir sahibi olacaktır. Raporun temel amacı ise Türkiye'yi yakından ilgilendiren Ortadoğu bölgesinde devam eden bu gerilimle ilgili detaylı bilgi sağlamak, ilgili kurum ve kamuoyuna güvenilir bilgi kaynağı oluşturmaktır. Bu doğrultuda konunun mahiyetine ve başlığa uygun olarak ağırlıklı olarak yerel kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu açıdan rapor Türkçe literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

GİRİŞ

ABD ve İran hem dış politika doktrinlerine bakıldığında hem de Ortadoğu bölgesindeki çıkarları incelendiğinde iki çekişen aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD, Körfez bölgesini hayati çıkar alanı ve bölgeden enerji sevkini de uluslararası güvenlik meselesi olarak tanımlarken İsrail'in güvenliğini dış politikasının en önemli önceliklerinden biri olarak belirlemiştir. Buna karşılık İran ise İsrail ve Kudüs meselesini güvenlik doktrininin merkezinde yerleştirip füzelerin nihai menzilini İsrail'in her noktasını vurabilecek şekilde geliştirmektedir. Ek olarak kendi petrolü yaptırımlara tabi tutulan İran zaman zaman Hürmüz Boğazı'nda uluslararası petrol sevkiyatını zedeleyecek girişimlerde bulunmakta, destek sağladığı milisler aracılığıyla da dünyanın en önemli ticari geçiş noktalarından biri olan Babülmendep Boğazı'nı tehlikeye sokmaktadır. Bu durum doğal olarak iki ülkeyi gerilimli bir ortama sokmaktadır.

Bir diğer tartışmalı mesele de İran'ın nükleer programıdır. Öyle ki İran'ın nükleer programı adeta bir nükleer mesele olmaktan ziyade İran ve Batı arasında geçen diplomatik meselelere hizmet etmektedir. İran'ın nükleer programını minimum düzeyde tutmak isteyen Batı, İran'a yaptırımlar uygularken bu yükten kurtulmak isteyen Tahran yönetimi ise müzakere masasına oturmak istediğinde uranyum zenginleştirmesini artırmakta ve bunu açıkça duyurmaktadır. En son imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) olarak bilinen anlaşmada "Tetik Mekanizması" diye bir önleyici mekanizma oluşturmaları bu güvensiz ortamı özetlemektedir.

Son dönemlerde artan İran-Rusya ortaklık ilişkileri de ABD açısından tedirginlik oluşturan bir unsur olarak nitelendirilebilir. Zira bir yandan Rusya, İran'dan aldığı ucuz maliyetli insansız hava araçları (İHA) ve balistik füzelerle² Ukrayna cephesinde elini güçlendirirken diğer yandan İran, Rusya'dan aldığı savaş uçaklarıyla kendi hava gücünü modernize etmekte, elde ettiği konvansiyonel silahlarla milis güçlerinin tahrip ve direnme kabiliyetini artırmaktadır. Nitekim İran kendi argümanlarıyla desteklediği milis ağını "Direniş Ekseni" olarak nitelendirmektedir.

Bu raporda bahse geçen konular çerçevesinde ABD-İran gerilimi derinlemesine incelenmiştir. Bu doğrultuda İran füze geliştirme programının seyri, İsrail ve ABD üslerini hedef alabilecek balistik füzelerin özellikleri ele alınmıştır. İran nükleer programı, vekil güçleri ve Rusya ile ilişkiler de detaylı olarak ortaya konulmuştur. Buna karşılık ABD'nin bölgedeki varlığı, Ortadoğu bölgesindeki üsleri, işlev ve potansiyelleri de irdelenmiştir.

2 Natasha Turak, "Iran has the Largest Ballistic Missile Arsenal in the Middle East. Now It's Sending Them to Russia", CNBC, 23 Şubat 2024.

NÜKLEER PROGRAM

1979 İran İslam Devrimi'nin hemen ardından bir grup öğrencinin ABD'nin Tahran Büyükelçiliğini işgal ederek 66 kişiyi rehin almasıyla birlikte Washington-Tahran diplomatik ilişkileri kesilmiş, iki ülke arasındaki ilişkiler dolaylı yollardan yürütülmüştür.³ Bu bağlamda ABD, İsviçre'nin Tahran Büyükelçiliği aracılığıyla, İran ise Pakistan'ın Washington Büyükelçiliği aracılığıyla diplomatik ilişkilerini yürütmektedir. 444 gün süren bu rehine krizi ABD ve İran İslam Cumhuriyeti arasındaki ilk somut gerilimi işaret etmiştir. Bu tarihten sonra İran-Irak Savaşı esnasında gerçekleşen “İrangate” gibi olaylarda sınırlı iş birlikleri olsa da ağırlıklı olarak iki ülke arasındaki ilişkiler gerilimli bir seyir izlemiştir. 1983-1984 arasında ABD'nin Beyrut Büyükelçiliğine ve askeri kışlasına yapılan saldırılarının arkasında da İran'ın olduğu ifade edilmiştir.⁴ Benzer şekilde 12 Aralık 1983'te ABD'nin Kuveyt Büyükelçiliğine yapılan saldırının arkasında da İran destekli ve özellikle Mehdi Mühendis'in önderliğindeki grupların olduğu dile getirilmiştir.⁵ Ayrıca 1987-1988 arasında yaşanan “Tanker Savaşları”, İran'a karşı gerçekleşen Ahundek Operasyonu (Operation Praying Mantis), İran Hava Yollarına ait 655 uçuş numaralı uçağın düşürülmesi ve

3 Said Beşirtaş ve İbrahim Nebevi, “Hamle-yi Çirikha-yi Fedai be Sifaret-i Amerika”, Radio Zamaaneh, 15 Şubat 2009, https://www.zamaaneh.com/revolution/2009/02/post_234.html, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

4 Jim McGee, “U.S. Knew Iran Ordered, Funded Beirut Bombings, Intercepts Show”, CIA, 7 Aralık 1986, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP91-00587R000100200013-7.pdf>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

5 İsmet Horasanlı, “Devrim Sonrası İran'ın Kuveyt Şiileriyle İlişkisi”, IRAM, 2 Nisan 2020, <https://iramcenter.org/devrim-sonrasi-iranin-kuveyt-siileriyle-iliskisi-34>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

benzeri pek çok gerilimli olay yaşanmıştır.⁶ Taraflar arasındaki bu gerilimli ilişkilere 2000'lerin başında bir de nükleer meselesi eklenmiştir. Bütün bunların yanı sıra devrim öncesinde İran'ın ABD ile oldukça yakın ilişkilerinin bulunduğunu ve bu kapsamda İran nükleer programının ilk olarak 1957'de Washington yönetiminin yardımıyla başlatıldığını göz ardı etmemek gerekir.⁷

Devrimle birlikte İran nükleer programının durdurulduğu ifade edilse de gizli faaliyetlerin yapıldığı iddiasıyla 2002'de gündem olmasından bu yana sürekli olarak bu konu iki ülke arasındaki gerilimin aktif kalmasına neden olmuştur. İran'da rejim karşıtı olan ve Halkın Mücahitleri Örgütü'nün siyasi kanadını oluşturan İran Ulusal Direniş Konseyi 14 Ağustos 2002'de İran'ın Natanz ve Arak'ta Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) bilgisi dışında faaliyetler gerçekleştirdiğini açıklamıştır.⁸ Bu açıklamadan sonra İran üzerinde uluslararası baskı gitgide artmıştır. Nitekim bu tarihten sonra İran ve EU-3 (Fransa, İngiltere ve Almanya) nükleer müzakereleri başlamıştır. Görüşmeler bir sonuca varmayınca 2 Ekim 2006'da ABD, İran nükleer programını destekleyici ürünler satan ülkelere ve şirketlere yaptırım uygulama kararı almıştır. 23 Aralık 2006'da ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) İran nükleer programıyla ilgili teknolojiyi yasaklarken birtakım şirketleri ve kişileri yaptırım listesine almıştır.⁹ Bu gelişmelerden sonra İran'a nükleer programı üzerinden art arda ABD ve BM yaptırımları uygulanmıştır. İran yaptırımlarının temel taşlarını oluşturan BM 1696, 1737, 1747, 1803, 1835 ve 1929 sayılı kararları da bu dönemde çıkarılmıştır.¹⁰

İran ise sürekli olarak nükleer programının barışçıl olduğunu savunarak yaptırımların yasa dışı olduğunu ileri sürmüştür. 1 Ekim 2009'da ilk kez İsviçre'nin Cenevre kentinde İran, BMGK ülkeleri ve Almanya (P5+1) ile nükleer programı üzerinde müzakerelere başlamıştır. Bu görüşme İran nükleer müzakereleri açısından başlangıç noktası olmuştur. Fakat İran'da Mahmut Ahmedinejad'ın tutumundan dolayı bir anlaşmaya varılamamıştır. Aksine bu dönem İran'a en çok yaptırımın uygulandığı dönem olmuştur. Nitekim ABD ve BM'ye ek olarak ilk

6 Ali Sudai, "Çehar Dehe Teniş ve Dergiri-yi Derya-yi ve Nefti İran", BBC Farsi, 13 Haziran 2019, <https://www.bbc.com/persian/iran-features-48624314>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

7 Greg Bruno, "Iran's Nuclear Program", Council on Foreign Relations, 10 Mart 2010, <https://web.archive.org/web/20120220182315/http://www.cfr.org/iran/irans-nuclear-program/p16811>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

8 Xiaoning Huang, "The Iranian Nuclear Issue and Regional Security: Dilemmas, Responses and the Future", UN, (2016), <https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/The%20Iranian%20Nuclear%20Issue%20and%20Regional%20Security.pdf>, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

9 Semira N. Nikou, "Timeline of Iran's Nuclear Activities", United States Institute of Peace, 17 Ağustos 2021, <https://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-nuclear-activities>, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

10 Said Caferi, "Ez Kataname-yi 1696 ta 1929: Heme-yi Tahrirha-yi Şura-yi Emniyet aleyhi İran der Devlet-i Nohom ve Dehom", Khabaronline, khabaronline.ir/x5Tzv, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

kez AB de 26 Temmuz 2010'da İran'ın petrol ve doğal gazına ambargo kararı almıştır.¹¹ Ahmedinejad döneminde İran ve Batı'nın gerilimi herhangi bir anlaşma sağlanamadan devam etmiştir. 2013'te Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte P5+1 ile görüşmeler tekrar başlamıştır. İki yıl süren görüşmeler sonucunda 14 Temmuz 2015'te Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) olarak bilinen nükleer anlaşma imzalanmıştır.¹² Bu anlaşma sayesinde İran kısa sürede bir ekonomik rahatlama yaşasa da anlaşmanın maddeleri tamamıyla daha uygulamaya geçilmeden ABD'de Donald Trump iktidara gelmiştir. Trump'ın iktidarı döneminde yaptığı ilk işlemlerden biri tarihin en kötü anlaşması olarak tanımlandığı KOEP'ten 8 Mayıs 2018'de çekilmek olmuştur.¹³ Trump sadece anlaşmadan çekilmekle yetinmeyip İran'a "maksimum baskı" adı verilen en ağır ekonomik yaptırımları da uygulamıştır.

AB halen KOEP'e taraf olmaya devam etse de Amerikan yaptırımları nedeniyle özel şirketler ve pek çok ulusal bağlantılı şirket İran'da yatırımlarını durdurmuş, İran açısından koşullar KOEP öncesi döneme dönmüştür. Trump yönetimi İran'ın vekil güçleri ve füze programının da dahil edilmesini müzakere koşulu olarak belirtmiştir. İran ise füze programının müzakere konusu olmadığını, vekil güçlerine verdiği desteği ise vekil güçlerinin faaliyet gösterdiği ülkelerin resmi istekleri doğrultusunda gerçekleştiğini vurgulamıştır. Joe Biden'ın iktidara gelmesiyle birlikte ABD'nin tekrar KOEP'e dönmesi gündeme gelmiştir. Ancak Rusya-Ukrayna savaşının başlaması ve İran'da KOEP'e temkinli yaklaşan muhafazakarların devletin her üç erkini kontrolü altına almasıyla birlikte bu anlaşmaya yönelik somut bir adım atılmamıştır. ABD-İran arasında ilki Temmuz 2023'te Umman'da yapılan dolaylı görüşmeler de İsrail-Filistin savaşı nedeniyle askıya alınmıştır.¹⁴ 19 Şubat 2024'te Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Başkanı Rafael Grossi ise bir açıklamasında İran'ın uranyum zenginleştirme konusunda ticari ihtiyacının ötesinde olduğunu duyurmuştur.¹⁵

11 "Measures Targeting Nuclear Proliferation Activities – Key Developments", European Council, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/iran/history-iran>, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

12 Kali Robinson, "What is the Iran Nuclear Deal?", Council on Foreign Relations, 27 Ekim 2023, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-iran-nuclear-deal>, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

13 "President Donald J. Trump is Ending United States Participation in an Unacceptable Iran Deal", The White House, 8 Mayıs 2018, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-ending-united-states-participation-unacceptable-iran-deal>, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

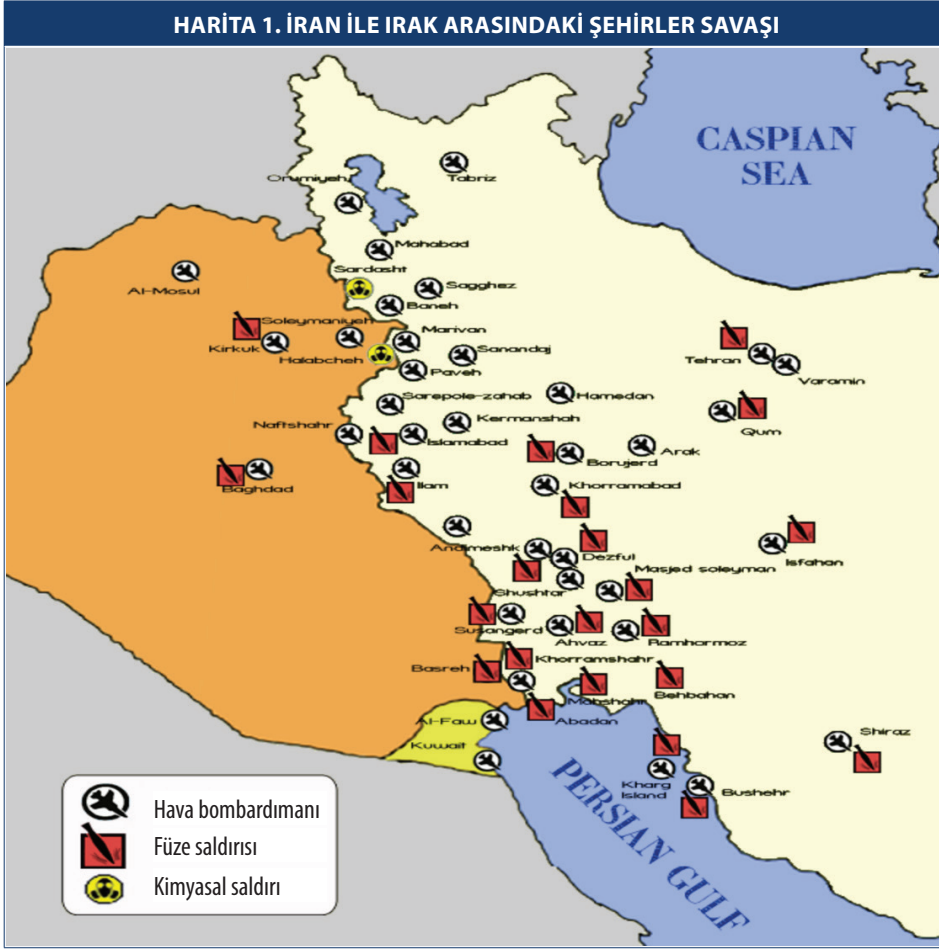
14 "US-Iran Talks Took Place in Oman, Tehran Says", Then National News, 12 Haziran 2023, <https://www.thenationalnews.com/world/us-news/2023/06/12/us-iran-talks-took-place-in-oman-tehran-says>, (Erişim tarihi: 21 Şubat 2024).

15 "Iran Dismisses Plan by UN Nuclear Watchdog Head of Visit Next Month", Şarku'l-Evsat, 21 Şubat 2024, <https://english.aawsat.com/world/4868036-iran-dismisses-plan-un-nuclear-watchdog-head-visit-next-month>, (Erişim tarihi: 21 Şubat 2024).

FÜZE PROGRAMI

İran füze programının temelleri İran-İrak Savaşı'na (1980-1988) dayanmaktadır. Bu savaş esnasında iki ülke arasında şehirler savaşı olarak literatüre geçen beş farklı savaş gerçekleşmiştir. Her iki ülke de mümkün olan en güçlü şekilde birbirlerinin şehirlerine saldırı düzenlemiştir. Örneğin şehirler savaşının ikincisi olarak bilinen savaşta İran 11 Mart 1984'te Irak'ın başkenti Bağdat'a 100 bin askerle saldırmıştır. Buna karşılık Irak ise 22 Mart-8 Nisan 1985 arasında İran'ın Tahran, Tebriz, Şiraz, İsfahan, Hamedan, Kirmanşah ve Dezful gibi şehirlerine uçaklar ve füzelerle saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılar Irak için avantaj sağlarken İran için ise oldukça yıpratıcı olmuştur. Zira İran'ın ne saldırıları engelleyecek savunma sistemi ne de karşılık verecek füzesi bulunmaktaydı. Öyle ki şehirler savaşı sonucunda bazı kaynaklara göre hedef alınan şehirlerden köy ve kasabalara önemli ölçüde göçler yaşanmıştır. Örneğin bu savaşlar sonucunda Tahran nüfusunun dörtte birinin kasabalara göç ettiği ifade edilmiştir.¹⁶

¹⁶ Guy Perrimond, "The Threat of Theatre Ballistic Missiles", TTU Europe, (2002), s. 6.

Kaynak: "File: War of the Cities map.png", Wikimedia, https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:War_of_the_Cities_map.png, (Erişim tarihi: 29 Şubat 2024).

Şehirler savaşının başlamasıyla İran, kendi füze sistemlerini kurmak için farklı ülkelerle görüşmelere başlamıştır. Libya, Suriye, Kuzey Kore ve Çin o dönem füze tedariki ve füze teknolojisi için görüştüğü ülkeler olmuştur. Bunlar arasında Libya ve Suriye pozitif cevap veren ülkeler olmuştur. Nitekim bu görüşmeler sonucunda Libya, İran'a 8 adet SCUD-B füzesi ve 2 adet fırlatma rampası vermiştir. Suriye ise İran askeri mühendislerine füzelerin kullanımıyla ilgili eğitim vermiştir. 25 Ekim 1984'te de Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) görevlisi Hasan Tahrani Mukaddem önderliğinde 13 kişilik bir grup füzelerle ilgili teknik bilgi edinmek için Suriye'ye gönderilmiştir. İki ay eğitimden sonra İran'a dönerek faaliyetlerine devam eden bu grup zaman içerisinde mühendislerin de yardımıyla DMO Hava-Uzay birimini kurmuştur. DMO'da tuğgenerallik seviyesine kadar yükselen Hasan Tahrani Mukaddem İran füze programının kurucusu olarak bi-

linmektedir.¹⁷ Mukaddem ve ekibi diğer ülkelerden alınan füzeler üzerinde çalışarak tersine mühendislik (*reverse engineering*) yöntemiyle kendi füze sistemlerini kurmuştur. Nitekim 1987'ye gelindiğinde isabet hassasiyeti oldukça kötü de olsa İran, Irak'a karşılık verebilecek kendi füzelerini üretmeye başlamıştır. Ancak amaç söz konusu füzeleri şehir savaşlarında kullanmak olduğundan isabet hassasiyeti pek önemli olmamıştır.

Zaman içinde İran, kendi füze programı üzerinde yoğunlaşarak hem menzil hem de vuruş hassasiyeti açısından kendinden söz ettirecek füzeler üretmeye başlamıştır. Söz konusu füzeler menzil olarak İsrail ve bölgedeki ABD üslerine rahatlıkla ulaşabileceğinden dolayı İran füze programı Washington-Tahran hatında bir gerilim unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda İran, hem seyir füzeleri hem de balistik füzeleri üretmektedir. İran balistik füze programı genel hatlarıyla dört ayrı kategoride incelenebilir:

- Fatih serisi füzeler
- Şahap serisi füzeler
- Siccil serisi füzeler
- Hürremşehr serisi füzeler

FATİH SERİSİ FÜZELER

Fatih serisi füzelerin ilkinin Fatih-110 füzesi oluşturmaktadır. Fatih-110 füzesi, Çin'den ithal edilen ve İranlıların Tondar-69 ismi verdiği, orijinal ismi M-7 (8610) olan ve Sovyetler Birliği'nden ithal edilerek Zilzal ismi verilen 9K52 Luna-M füzelerinin karışımıdır. Fatih serisinin güdüm sistemi Tondar-69 füzesinden ve yakıt sistemi de Zilzal füzesinden esinlenerek yapılmıştır. Bu nedenle Fatih serisi füzeler vuruş hassasiyeti yüksek güdümlü füzeler olup tıpkı Zilzal gibi katı yakıtlı füzelerdir.¹⁸ Fatih-110 füzesinin ilk başarılı deneyimi 2002'de gerçekleştirilmiş ve daha sonra bu füze üzerinde çeşitli değişiklikler yapılarak farklı varyantları üretilmiştir. Bu doğrultuda Fatih-110 füzesinden esinlenerek yapılan ve Fatih serisini oluşturan füzeler ve menzilleri şu şekildedir: Fathi-110 (I) (200 kilometre), Fatih-110 (II) (250 kilometre), Fatih-110 (III) (300 kilometre), Fatih-110 (IV) (300 kilometre), Fatih-313 (500 kilometre), Zülfikar (700 kilometre), Dezful

17 "13 Merd-i Muşeki der Suriye: Amozeş-i Şilik-i Muşek-i SCUD-B der Demeşk", Islamic Revolution Documents Center, 24 Kasım 2015, <https://irdc.ir/fa/news/130/13>, (Erişim tarihi: 12 Şubat 2024).

18 Ferhad Himmeti, "Muşekha-i Khanevade-i Fatih", <https://tinyurl.com/yylhbrnw>, (Erişim tarihi: 15 Şubat 2024).

(1.000 kilometre) ve 11 Şubat 2022'de tanıtılan Heyber Şeken (1.450 kilometre).¹⁹ İran'ın argümanlarına göre Fatih serisi füzeler vuruş hassasiyeti en yüksek balistik füzeler olup İsrail'i hedef alabilecek şekilde tasarlanmıştır. Nitekim DMO'nun 15 Ocak'ta İdlib'e Heyber Şeken füzeleriyle düzenlediği saldırı bu amaçla yapılmıştır.²⁰ Mesafe olarak İran'ın İdlib'e en yakın toprağı Batı Azerbaycan iken füzeler İsrail'e en yakın eyalet olan Huzistan'dan fırlatılmıştır.

HARİTA 2. DMO'NUN İDLİB'E HEYBER ŞEKEN FÜZELERİYLE DÜZENLEDİĞİ SALDIRI (15 OCAK 2024)

Kaynak: “Neden İran, Teröristlerin İdlib'deki Üssünü Huzistan'dan Vurdu?,” Mashregh News, mshrgh.ir/1566731, (Erişim tarihi: 12 Şubat 2024).

¹⁹ “Heyber Şeken, Cedidlerin Muşek-i İran çi Vijegihā-yi Darad”, IRNA Haber Ajansı, <https://irna.ir/xjHwxC>, (Erişim tarihi: 12 Şubat 2024).

²⁰ Seth J. Frantzman, “Iran Attacked Syria with Long-Range Missile in Message to Israel – Analysis”, *The Jerusalem Post*, 18 Ocak 2024.

GÖRSEL 1. FATİH SERİSİ FÜZELER

Kaynak: “پهپاد و موشک، دو بال قدرتمند نظامی ایران” (İHA'lar ve Füzele İran Ordusunun İki Güçlü Kanadıdır), Iran Diplomacy, (Kasım 2023), <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2022963/>, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2024).

ŞAHAP SERİSİ FÜZELER

Şahap serisi füzele İran'ın ilk yerli füzesi olup İran-Irak Savaşı esnasında Libya ve Suriye'den ithal edilen SCUD-B füzelelerinden geliştirilmiştir. Dolayısıyla tıpkı SCUD füzeleleri gibi sıvı yakıtlı güdümsüz balistik füzelelerdir. Bilindiği üzere İran-Irak Savaşı esnasında İran, Libya'dan 18 adet ve Suriye'den de 12 adet Sovyetler Birliği yapımı SCUD-B füzesi temin etmiştir. Ek olarak savaşın sonlarına doğru İran, Sovyetler Birliği, Çin ve Kuzey Kore gibi ülkelerle konuyla ilgili müzakereleri de başlatmıştır. Nitekim Haziran 1987'de İran, Kuzey Kore ile 5 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşma kapsamında SCUD-B füze teknolojisi ülkeye getirilmiştir. Bu doğrultuda İran yapımı Şahap-1 SCUD-B'nin Kuzey Kore versiyonu olduğu söylenen Hwasong-5 füzesine yüksek oranda benzerlik gösterdiği ifade edilmektedir.²¹

21 “Shahab-1 (Scud B-Variant)”, Missile Threat, 31 Temmuz 2021, <https://missilethreat.csis.org/missile/shahab-1/>, (Erişim tarihi: 20 Şubat 2024).

GÖRSEL 2. ŞAHAP SERİSİ FÜZELER

Kaynak: IMA Media, X, 26 Mayıs 2019, https://x.com/imamedia_org/status/1132619928987668480, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2024).

İran füze envanterinde Şahap serisi, üretim açısından Fatih serisinden farklılık göstermektedir. Fatih serisinde bir sonraki versiyon bir önceki versiyonun geliştirilmesiyle elde edilirken Şahap serisinde ise Şahap-1, Hwasong-5'ten, Şahap-2 ise SCUD-C füzelerinden ve Şahap-3 gene Kuzey Kore yapımı Nodong-1 füzelerinden esinlenerek üretilmiştir. İran bu füzelerin her modelini geliştirerek farklı füzeler elde etmiştir. Örneğin Şahap-2'yi geliştirerek Kiyam (Qiam) füzelerini üretmiştir. Menzili 800 kilometreye kadar çıkan Kiyam füzelerine yüksek oranda benzerlik gösteren Burkan-2H Yemen'deki Husiler tarafından kullanılmaktadır. Benzer şekilde menzili 1.300 kilometre olan Şahap-3 geliştirilerek menzili 1.950 kilometre olan Kadir füzeleri elde edilmiştir. Kadir füzelerinin menzilin yüksek olması nedeniyle vuruş hassasiyeti düşüktür. Buna binaen Şahap-3 üzerinden geliştirilen İmad füzeleri aslında Kadir füzelerinden bir sonraki nesil olmasına rağmen menzili 1.700 kilometredir. Zira İmad'da menzil düşürülerek vuruş hassasiyetinin geliştirildiği ifade edilmektedir. Şahap-3 İran'ın yerli olarak ürettiği ilk sıvı yakıt balistik füzeleridir ve Kadir, İmad gibi füzeler onun üzerinden geliştirilmiştir. Sıvı yakıtlı olması hasebiyle bu füze İran uzay sanayiinde de önemli bir rol üstlenmektedir. Nitekim Sefir, Simorgh ve Kasid gibi uzay roketleri de Şahap-3 füzeleri üzerinden geliştirilerek yapılmıştır.

SİCCİL SERİSİ FÜZELER

İran'ın füze ve İHA üretiminde tersine mühendislik önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim Şahap-1 füzesi Hwasong-5'ten, Şahap-2 füzesi SCUD-C'den ve Şahap-3 füzesi de Nodong-1'den tersine mühendislikle yapılmıştır. Ancak İran, tersine mühendislik yaparken sadece tek bir türe bağlı kalmayıp belirli durumlarda farklı füze teknolojilerini bir araya getirerek yeni bir füze türünü geliştirmeye de yönelmiştir. Bunun en bariz örneği Fatih serisinin ilk neslini oluşturan Fatih-110'un M-7 (8610) ve 9K52 Luna-M füzelerinin karışımından yapılmış olmasıdır. Benzer şekilde Siccil füzesi de Şahap-3 ve 9K52 Luna-M füzelerinin karışımından iki aşamalı bir füze şeklinde yapılmıştır. Bu nedenle Siccil füzesi tıpkı 9K52 Luna-M'de olduğu gibi katı yakıt sistemi olan, Şahap-3'e benzer ölçülere sahip ve onun gibi güdümsüz bir füze olarak tasarlanmıştır. Ancak Siccil'in sonraki nesillerinde güdüm sisteminin de eklendiği iddia edilmektedir. Siccil'in bir sonraki nesli olan Siccil-2'nin güdümlü olduğu ifade edilmektedir. Siccil-2'nin menzili 2.000 kilometre olup bu mesafeye 10 dakikada ulaşabileceği iddia edilmektedir.²² Teknik özelliklerine bakıldığında Siccil teknolojisinden ilk denemesi 1 Şubat 2021'de gerçekleştirilen Zülcenah uzay roketinde yararlanıldığı muhtemeldir.²³ Nitekim Zülcenah'ın kıtalar arası balistik füze olarak kullanılabileceği de tartışılmaktadır.²⁴

22 "Muşek-i Balistik-i Siccil", Aseman-X, <https://www.asemanx.com/%D9%85%D9%88%D8%B4%DA%A9-%D8%B3%D8%AC%DB%8C%D9%84>, (Erişim tarihi: 13 Şubat 2024).

23 "Kutret-i Mahvareberha-yi İrani Çend Beraber Şod", AlefNews, 14 Şubat 2019, <https://www.alef.ir/news/3991114061.html>, (Erişim tarihi: 13 Şubat 2024).

24 Michael Segall, "Iran Accelerates Its Space Program as It Prepares a Ballistic Missile for a Satellite Launch", Jerusalem Center for Public Affairs, 15 Aralık 2021, <https://jcpa.org/iran-accelerates-its-space-program-as-it-prepares-a-ballistic-missile-for-a-satellite-launch>, (Erişim tarihi: 13 Şubat 2024).

GÖRSEL 3. SİCCİL SERİSİ FÜZELER

Kaynak: IMA Media, X, 5 Ekim 2023, https://x.com/imamedia_org/status/1709932329232375879, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2024).

HÜRREMŞEHR SERİSİ FÜZELER

İran 2005'te Kuzey Kore ile imzaladığı anlaşma doğrultusunda 18 adet BM-25 Musudan füzesi ithal etmiştir. Söz konusu füze üzerinde tersine mühendislik çalışmaları başlamış ve 22 Eylül 2017'de ilk denemesi gerçekleştirilen Hürremşehr-1 füzesi üretilmiştir. Hürremşehr serisi sıvı yakıtlı olmasına rağmen depolanabilir özelliğine sahiptir. Başka bir ifadeyle bu füze yakıt dolumu için ekstra bir zaman harcamadan yakıtı yüklü halinde üç yıla kadar depolanabilir. Bu durum üç kez yenilenebileceğinden füzenin yakıtlı halde hazır bulundurulma süresi on yıla kadar uzayabilmektedir. Hürremşehr serisinden şu ana kadar Hürremşehr-1, Hürremşehr-2, Hürremşehr-3 ve Hürremşehr-4 (Heyber) isimlerini taşıyan dört

farklı nesil üretilmiştir. Hürremşehir serisi İran'ın en gelişmiş balistik füzesi olarak belirtilmektedir.²⁵

Kaynak: Afkar News, https://cdn.afkarnews.com/thumbnail/u2loXY07Z2rU/TpJ5E4VJpcpHDw14U-VeNse-wE35vIbP5sAwZ1TzyuGly5B_vAxDbNc09A8sEzO82/%D9%85%D9%88%D8%B4%DA%A9+%D8%AE%D8%B1%D9%85%D8%B4%D9%87%D8%B1, (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2024).

İran füze programı incelendiğinde mühendislik ve teknik özelliklerin yanı sıra füzelerin isimlendirilmesi ve füzelerin menzili de dikkat çekmektedir. Bahsedilen her iki hususta da İsrail hedef ülke olarak gösterilmektedir. İsimlendirmelere bakıldığında İsrail'i vurabilecek kapasiteye sahip füzelerde Heyber, Heyber Şeken ve Sicil gibi mitolojik kelimeler ön plana çıkmaktadır. Zira Hayber Muharebesi Müslümanların Yahudileri yenilgiye uğrattığı bir savaş olarak bilinmektedir. Ek olarak Şii kaynaklara göre Hayber Muharebesi'nde Hz. Ali büyük bir rol oynamış, Hayber Kalesi'nin kapısını bizzat kendisi kırmıştır. Bu nedenle Fatih serisinin son nesli olan Heyber Şeken füzesi "Hayber'i kıran" anlamını taşımaktadır. Sicil kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Hud, Hicr ve Fil surelerinde geçmektedir. Sicil, kil ve çamurdan oluşmuş sert taşlara denir. Bahsedilen ayetlere göre Lut kabilesi ve Kab'e'yi yıkmak isteyen Ebrehe ordusu Ebabil kuşlarının attığı sicil taşlarıyla helak edilmiştir. Buna binaen İran'ın en hızlı füzelerinden olan ve İsrail'e 10 dakikada ulaşabileceği öne sürülen füzeye Sicil ismi verilmiştir. Benzer şekilde İran'ın yeni denediği bazı füzelerin üzerine İbranice "İsrail yeryüzünden silinmeli" ifadesini yazdığı görülmek-

²⁵ "Khorramshahr", Missile Threat, 31 Temmuz 2021, <https://missilethreat.csis.org/missile/khorramshahr>, (Erişim tarihi: 13 Şubat 2024).

tedir.²⁶ İran füzelerinin menzili maksimum 2.000-2.500 kilometre arasındadır. İranlı yetkililer bu füzelerin İsrail'i kolaylıkla vurabileceğini ve fazlasına gerek olmadığını vurgulamaktadır.²⁷ Diğer yandan İran, füzelerinin menzilini 2 bin kilometreyle sınırlı tutarak Avrupa'yı kışkırtmak istememekte ve diyalog yollarını açık tutmaktadır. Ancak ABD üsleri, filoları ve İsrail toprakları söz konusu füzelerin menzilinde olduğu için bu durum sürekli bir gerilime sebep olmaktadır.

26 "İntişar-i Gozareş-i ez Muşekha-yi Balistik İsrailzen-i Sipah Pasdaran", Times of Israel, 23 Eylül 2017, <https://fa.timesofisrael.com/900414-2>, (Erişim tarihi: 13 Şubat 2024).

27 "Adem-i Efzayeşi Bord Muşekha-yi İran ez 2000 km be Sebebi Mahdudiyet-i Fen Averi Nist; Naşi ez Mantık-i Rahbordi est", Mizanonline, <https://www.mizanonline.ir/001Yad>, (Erişim tarihi: 13 Şubat 2024).

İRAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

İran İslam Devrimi öncesine bakıldığında İran-Rusya ilişkilerinin oldukça çekişmeli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim iki ülkenin geçmişinde 1804-1813 ve 1826-1828 olarak iki savaş dönemi mevcuttur. Savaşların temelinde iki ülke arasında sınır anlaşmazlığı bulunmaktadır. Söz konusu savaşlar sonucunda İran siyasi tarihinde birer yenilgi olarak bahsedilen Gülistan Anlaşması ve Türkmençay Anlaşması imzalanmıştır.²⁸ Devrim sonrasında da iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar düşük seviyede de olsa devam etmiştir. Hazar Denizi üzerindeki anlaşmazlıklar ve Gore-Chernomyrdin Anlaşması buna örnek teşkil etmiştir.

İran İslam Devrimi'nin kodlarına bakıldığında “Ne Doğu Ne Batı, İslam Cumhuriyeti” (Ne Şarki Ne Garbi, Cumhuri-yi İslami) sloganı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Sovyetler Birliği döneminde iki ülke arasındaki ilişkilerin oldukça düşük bir seviyede olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak o dönemde de yapılan kısıtlı görüşmeler İran-Irak Savaşı'ndan doğan askeri alanlarındaki ihtiyaç doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu düşük seviyedeki ilişkiler İran-Rusya ilişkilerinin gelecek yıllarının seyrini belirlemiştir. Son dönemlerde ise her iki ülkeye uygulanan artan ABD ve Batı yaptırımları İran ve Rusya'yı adeta “Düşmanımın düşmanı dostumdur” mantığıyla daha da yakınlaştırmıştır. Bu doğrultuda Rusya ilk olarak 1995'te Buşehr Nükleer Tesis'i'nin işletilmesini üstlenmiştir. 2007'de iki ülke arasında S-300

²⁸ John F. Baddeley, “The Russian Conquest of Caucasus”, Longmans, Green and Co. 1908.

savunma sistemi üzerinde anlaşma yapılmış ancak savunma sisteminin İran'a teslim edilmesi on sene sonra gerçekleşmiştir.²⁹

Suriye iç savaşının en yoğun olduğu 2015'te DMO'nun Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin iki kez Moskova'ya gidip Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Rusya savunma bakanıyla görüşmeler gerçekleştirdiği haberlere yansımıştır.³⁰ Buna karşılık 23 Kasım 2015'te Tahran'da düzenlenen Gaz İhracatçısı Ülkeler Forumu 3. Liderler Toplantısı'na katılan Putin, Hamaney ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Hamaney'in Uluslararası İlişkiler Danışmanı Ali Ekber Velayeti bu görüşmeyi İran İslam Cumhuriyeti tarihinin en önemli görüşmesi olarak nitelendirmiştir.³¹ Bu görüşmelerin akabinde iki ülke 2016 sonrası süreçte Suriye'de birlikte hareket etmiş ve Esed rejiminin ayakta durması için azami çaba ve iş birliğini sürdürmüştür.

19 Ocak 2022'te İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi Moskova'da Rusya Devlet Başkanı Putin'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede yirmi yıllık Ortaklık Anlaşması'nın tasarısını sunmuştur.³² Söz konusu görüşmeler sayesinde iki ülke arasındaki ticaret hacmi de kayda değer ölçüde artmıştır. 2022'nin ilk on aylık raporuna bakıldığında Rusya'nın İran'a ihracatının yüzde 27 ve İran'dan ithalatının da yüzde 10 arttığı anlaşılmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla birlikte iki ülke arasındaki askeri iş birliğinin artması da söz konusu olmuştur. Batı medyası İran'ın Rusya-Ukrayna savaşında kullanılmak üzere Rusya'ya çok sayıda kamikaze İHA sattığını ileri sürmüştür. Şahid-136, Şahid-131 ve Şahid-107 gönderilen İHA'ların ana kalemelerini oluşturmuştur. Batı kaynaklı haber ajanslarında İran yapımı İHA'ların Rusya'da seri üretime başlatılması için Rusya'nın Alabuğa şehrinde çalışmaların yapıldığı öne sürülmüştür.³³ Ek olarak Fatih serisi füzelerinin de Moskova yönetimine satıldığı iddia edilmiştir.³⁴ Buna

29 "Samanehai Pedafend Mevcut der İran", Jangaavaran, <https://jangaavaran.ir/irans-existing-air-defense-system>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2024).

30 "Ruzname-yi Nezdik be Hizbullah Lübnan: Sefer-i Dobare-yi Kasım Süleymani be Rusya", Radyo Farda, <https://www.radiofarda.com/a/f2-iran-qasem-soleimani-new-trip-to-moscow-alsafir-daily-hezbollah/27251378.html>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2024).

31 "Vilayeti Didar-i Putin ve Ayetullah Hamenei ra Mohimterin Mülakat der Tarihi Cumhuri-yi İslami Hand", BBC, 24 Kasım 2015, https://www.bbc.com/persian/iran/2015/11/151124_112_iran_putin_khamenei_velayati, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2024).

32 Maryam Sinaiee, "Iran's President Presents 20-Year Agreement Draft to Putin", Iran International, 19 Ocak 2022, <https://www.iranintl.com/en/202201190727>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2024).

33 Natasha Bertrand, "Iran Helping Russia Build Drone Stockpile That is Expected to be 'Orders of Magnitude Larger' than Previous Arsenal, US Say", CNN, 25 Temmuz 2023.

34 Deborah Haynes, "'Explosive' New Attack Drone Developed by Iran for Russia's War in Ukraine", Sky News, 10 Ocak 2024, <https://news.sky.com/story/explosive-new-attack-drone-developed-by-iran-for-russias-war-in-ukraine-13045093>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2024).

karşılık İran'ın ise Rusya'dan Su-35 savaş jeti, MIL MI-28 atak helikopteri ve Yak-130 eğitim jeti alacağı belirtilmiştir. İran'ın satın alacağı bu kalemlerin Mart 2024 sonuna doğru teslim edileceği belirtilmiştir.³⁵

Bu bilgiler doğrultusunda İran-Rusya ilişkilerine bakıldığında son dönemlerde özellikle Rusya-Ukrayna savaşından bu yana iki ülke ilişkisi adeta altın dönemini yaşamaktadır. İran'ın devrim kodları doğrultusunda Batı veya Doğu bloklarından herhangi birine taraf olmaması öngörülürken son dönemlerde “Doğu’ya Bakış” (Negah-i be Şark) sloganıyla Rusya ve Çin’e yakın politikalar izlediği görülmektedir. Çin’le yapılan anlaşmalar ağırlıklı olarak ekonomik alanda ve Rusya’yla olan anlaşmalar da ağırlıklı olarak askeri alanda gerçekleşmiştir. Bu nedenle İran-Rusya ilişkileri Amerikan çıkarları açısından bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Zira bir yandan Rusya’nın desteğiyle İran’ın geliştirdiği füze teknolojisi ABD’yle yaşanan gerilimin doğrudan muhatabı olan vekil güçlerinin erişimindeyken diğer yandan İran yapımı kamikaze İHA’lar Ukrayna’da aktif olarak kullanılmaktadır. Zamanla gelişen bu kapsamdaki ilişkilerin oluşmasında söz konusu alanlardaki ihtiyaçların yanı sıra ABD ve Batı’nın bu iki ülkeye uyguladığı yaptırımlar da etkili olmuştur.

35 “İhtisasi: Harid-i Cengende SU-35 ve Balkerd-i MIL-28 Katı Şod”, Tasnim Haber Ajansı, <https://tn.ai/2996425>, (Erişim tarihi: 18 Şubat 2024).

VEKİL GÜÇLER

LÜBNAN HİZBULLAHI

Lübnan iç çatışmalarının devam ettiği sırada 18 Nisan 1983'te ABD Beyrut Büyükelçiliğinde bir patlama meydana gelmiştir. Patlama sonucunda 8 CIA (Central Intelligence Agency) çalışanının da aralarında bulunduğu 63 kişi hayatını kaybetmiştir.³⁶ Birkaç ay sonra 23 Ekim'de biri Beyrut'taki ABD askeri kışlasında diğeri de Fransız askeri kışlasında olmak üzere iki bombalı saldırı daha gerçekleşmiştir. Saldırılarda 241 Amerikan askeri ve 58 Fransız askeri öldürülmüştür.³⁷ Saldırıları o dönemde İslami Cihat Hareketi üstlense de 30 Mayıs 2003'te Washington'da bir federal mahkemenin aldığı karar doğrultusunda ABD doğrudan Hizbullah'ı saldırılardan sorumlu tutmuştur.³⁸ Bunun temel nedeni ise o dönemde Hizbullah'ın varlığını resmi olarak ilan etmemesidir. Zira Hizbullah ilk olarak 16 Şubat 1985'te bir manifesto yayımlayarak resmi olarak varlığını ilan etmiştir. Söz konusu manifestoda Hizbullah, İran Devrimi'ne bağlılığını ilan ederken temel amacının yabancı güçleri Lübnan'dan çıkarmak olduğunu vurgulamıştır.³⁹

36 "The Bombing of U.S. Embassy Beirut-April 18, 1983", ADST, <https://adst.org/2013/04/the-bombing-of-u-s-embassy-beirut-april-18-1983>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

37 "40th Anniversary of the Beirut Marine Corps Barracks Bombing", U.S. Department of State, 23 Ekim 2023, <https://www.state.gov/40th-anniversary-of-the-beirut-marine-corps-barracks-bombing>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

38 Allan Lengel, "Judge: Iran Behind '83 Beirut Bombing", *Washington Post*, 31 Mayıs 2003.

39 "The Hizballah Program: An Open Letter, The Jerusalem Quarterly, 1/1/1988", International Institute for Counter-Terrorism, <https://www.ict.org.il/UserFiles/The%20Hizballah%20Program%20-%20An%20Open%20Letter.pdf>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

Lübnan Hizbullahı –manifestosundan da anlaşılacağı üzere– İran’a bağlılığını inkar etmemekte ve DMO tarafından ciddi anlamda desteklenmektedir. Ek olarak eğitiminin önemli bir kısmını İran’ın Kum şehrindeki dini medreselerde tamamlayan Hasan Nasrallah 1992’den bu yana fiili olarak Hizbullah’ın liderliğini üstlenmektedir.⁴⁰ Hizbullah 1992’den bu yana aktif olarak seçimlere de katılım sağlamakta ve devlet kademesinde önemli bir nüfuzu bulunmaktadır.

Hizbullah’ı ön plana çıkaran önemli hadiselerden biri 2006’da İsrail’e karşı gerçekleştirdiği savaş olmuştur. 33 gün süren savaşta 117 İsrail askeri ve 150’nin üzerinde Hizbullah militanı öldürülmüştür.⁴¹ İsrail bombardımanları sonucunda pek çok altyapı hasar görse de savaş sonrasında İsrail işgal ettiği bölgelerden çekilmeyi kabul etmiştir. Bu nedenle savaş Hizbullah açısından bir zafer olarak tanımlanmıştır. Günümüzde Hizbullah, İran’ın oluşturduğu en başarılı militan gücü olup İran nüfuzunun bulunduğu diğer ülkelerde de örnekleri çoğaltılmaya çalışılmaktadır. Hizbullah’ın yaklaşık olarak 130 bin roketi ve füze deposu, Nasrallah’ın iddiasına göre 100 bin eğitilmiş militanı bulunmaktadır.⁴² Bu verilere dayanarak CSIS (Center for Strategic&International Studies) Hizbullah’ı dünyanın en ağır silahlanmış devlet dışı aktörü olarak tanımlamıştır.⁴³

7 Ekim 2023’te İsrail ve Filistin arasında savaşın başlamasından bu yana Hizbullah da aktif olarak savaşa dahil olmuş, İsrail’e yönelik roket saldırıları düzenlemiştir. Nitekim 11 Şubat’ta Hizbullah, yaptığı açıklamayla İsrail-Hamas savaşının başladığı 7 Ekim 2023’ten 11 Şubat 2024’e kadar İsrail’e yönelik 1.013 saldırı düzenlediğini duyurmuştur.⁴⁴ İran’ın güvenlik argümanlarına bakıldığında Kudüs ve İsrail son derece önemli ve sembolik unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim İran siyasi takviminde her yıl protestolarla anılan “Kudüs Günü” diye bir gün mevcuttur. DMO’nun yurt dışı operasyonlarından sorumlu birimini oluşturan güce de “Kudüs Gücü” adı verilmektedir. İsrail unsuruna bakıldığında da en az Kudüs kadar güvenlik argümanlarında ön plana çıkmaktadır. İran’ın füze

40 “Hizbullah-i Lübnan Çist”, BBC, 21 Ekim 2023, <https://www.bbc.com/persian/articles/c2l38719v8ko>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

41 Helena Cobban, “The 33-Day War”, Boston Review, 2 Kasım 2006, <https://www.bostonreview.net/articles/cobban-33-day-war>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

42 “Amid Civil War Fears, Hezbollah Chief Reveals Terror Group has 100,000 Fighters”, Times of Israel, 19 Ekim 2021, <https://www.timesofisrael.com/amid-civil-war-fears-hezbollah-chief-reveals-terror-group-has-100000-fighters>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

43 Shaan Shaikh ve Ian Williams, “Hezbollah’s Missiles and Rockets”, CSIS, (Temmuz 2018), https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180705_Williams_HezbollahMissiles_v3.pdf, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2024).

44 “Mukavemet-i Lübnan Biş ez 1000 Ameliyat aleyhi Rejim-i Siyonist-i Encam Dade est”, Irna Haber Ajansı, isna.ir/xdQyvm, (Erişim tarihi: 12 Şubat 2024).

menzillerini 2 bin kilometre ile sınırlı tutması ve benzer şekilde bölgedeki vekil güçlerine İsrail'e vurabilecek füzeler temin etmesi de bunun bir göstergesidir. İran, Ortadoğu'da ABD ile olan politik oyununu İsrail üzerinden yürütmektedir. ABD, bölgedeki üsleriyle İran'ı çevrelerken İran ise vekil güçleriyle İsrail'i çevrelemekte; ABD, İran'ı tehdit ettiğinde İran da İsrail'i tehdit etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Hizbullah, hem İsrail'e yakınlığı hem de sahip olduğu potansiyel güç sebebiyle İran'ın en fazla önemsedığı ve destek sağladığı grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

YEMEN HUSİLERİ

7 Ekim'de İsrail-Filistin savaşının başlamasının ardından Yemen Husileri Hamas'a destek verdiklerini ve İsrail'e giden veya destek sağlayan gemileri hedef alacaklarını açıklamıştır. Bu doğrultuda 19 Kasım 2023'te Husiler Kızıldeniz'de Bahama bandıralı Galaxy Leader adındaki bir kargo gemisini İsrail ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle ele geçirmiştir. Bu olaydan sonra ABD ve İngiltere Kızıldeniz'den gemilerin güvenli geçişi için bir "deniz koalisyonu" oluşturmuştur. Fakat koalisyonun oluşturulması ne saldırıları durdurabilmiş ne de gemilerin Kızıldeniz'den geçiş tercihine etki edebilmiştir. Koalisyon güçleri ilk olarak 11 Ocak'ta Husi mevzilerini hedef almıştır.⁴⁵ 3 Şubat 2024'te ABD ve İngiltere güçleri Husilere ait 13 farklı bölgede 36 noktaya ağır saldırılar düzenlemiştir.⁴⁶ Ancak bütün bu saldırılara rağmen Husiler gemi saldırılarına devam etmiş ve Kızıldeniz geçişinde önemli bir sorun oluşturmuştur.

Husiler 19 Kasım'dan bu yana 40'ın üzerinde gemiye saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılardan sonra dünya ticaretinin yüzde 12'sinin gerçekleştiği Kızıldeniz'den geçişler yüzde 78 oranında düşmüştür. Bu durum ise gemilerin rotasını önemli ölçüde uzatmış ve gemi sigorta fiyatlarını artırmıştır.⁴⁷ Hal böyleyken Husilerin bölgedeki etkinliği ve İran ile bağlantısı gündeme gelmiştir. Husiler ilk olarak 1990'ların başında "el-Şebab el-Müminin" (Mümin Gençler) adı altında Yemen Zeydi toplumu arasında Hüseyin Bedreddin Husi liderliğinde siyasi bir oluşum olarak varlığını göstermiştir. Kuruluş amacı Suudi Arabistan merkezli Vehhabi gruplara karşı Zeydileri korumaktır. Fakat 2004 çatışmalarından sonra Ensarullah adı altın-

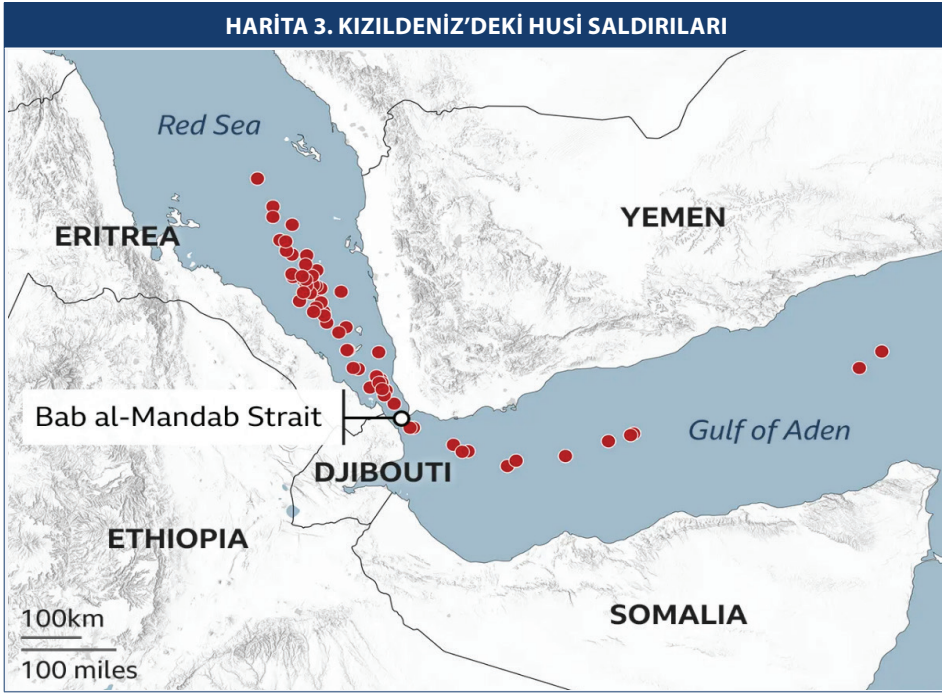
45 "US and UK Launch Strikes Against Yemen; Houthi Rebels Promise to Retaliate", Aljazeera, 12 Ocak 2024.

46 "US, Britain Wage Strikes Against Iran-Linked Houthis in Yemen", Reuters, 3 Şubat 2024.

47 "Mapping the Red Sea Attacks", Aljazeera, <https://interactive.aljazeera.com/aje/2024/mapping-red-sea-ship-ping-attacks>, (Erişim tarihi: 27 Şubat 2024).

da silahlı faaliyetlere de yönelmiştir.⁴⁸ Husilerin tamamı Zeydilerden oluşmamakta ve ülkedeki bütün Zeydiler de Husileri desteklememektedir. Nitekim Husilerle 2004-2010 arasında savaşan Ali Abdullah Salih de köken olarak Zeydidir.⁴⁹

Husilerin İran bağlantılı olmasına yönelik söylemlere ise kurucusu Hüseyin Bedreddin Husi'nin İran İslam Devrimi'nin öncüsü Humeyni ile görüşmesi, kullandığı silahların İran yapımı silahlara büyük oranda benzerlik göstermesi ve atılan "Amerika'ya ölüm" gibi sloganların İran devrim sloganlarıyla örtüşmesi yol açmıştır. Nitekim 2017'de Trump yönetimi Husiler tarafından Suudi Arabistan'a atılan füze kalıntılarını kanıt olarak göstererek İran'ın Husilere silah desteği verdiğini ileri sürmüştür. İran ise doğrudan Husileri silahlandırdığını reddetmiştir.⁵⁰

Kaynak: Joshua Cheetham, Tom Spencer ve Shruti Menon, "Tracking Houthi Attacks in the Red Sea", BBC, 20 Ocak 2024.

48 Esat Fırat, "Kızıldeniz'deki Gelişmelerle Dünyanın Gündemine Yerleşen Husiler Kimdir?", Anadolu Ajansı, 12 Ocak 2024.

49 "Husiha Kistend? Rabita-yi Ensarullah Yemen ba İran Çıst?", BBC Farsi, 18 Mayıs 2019, <https://www.bbc.com/persian/world-features-48297537>, (Erişim tarihi: 27 Şubat 2024).

50 John Ismay ve Helene Cooper, "U.S. Accuses Iran of U. N. Violation, but Evidence Falls Short", *The New York Times*, 14 Aralık 2017.

IRAK VE SURİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN GRUPLAR

Irak ve Suriye'de İran'ın destek sağladığı çok sayıda milis grup mevcuttur. Irak, İran açısından sadece devrim sonrası değil devrime giden süreç açısından da önem arz etmiştir. Nitekim Humeyni on üç yıl Irak'ın Necef kentinde dini dersler verirken ülkesine kasetler yollayarak devrim sürecini başlatmıştır. Günümüzde Irak'ta faaliyet gösteren pek çok milis grubunun geçmişine bakıldığında da düşünce olarak o döneme denk gelmektedir. Humeyni daha devrimin ilk yıllarında Saddam hükümetinin meşru olmadığını vurgulayarak Irak halkına ve ordusuna ayaklanma çağrısında bulunmuştur.⁵¹ Devrim sonrasında İran'ın bu yaklaşımı İran-Irak Savaşı'nın nedenlerinden biri olarak ifade edilmektedir. Savaş esnasında da pek çok Iraklı grup İran'ın yanında yer alarak günümüz milis gruplarının temelini atmıştır. Irak'ta faaliyet gösteren İran destekli milis grupların sayısının 40'ın üstünde olduğu bilinmektedir. Bu gruplar arasında en önde geleni şüphesiz 1980'de Ayetullah Muhammed Bakır Hekim'in önderliğinde oluşturulan Irak İslam Yüksek Konseyi'nin askeri kanadını oluşturan Bedir Tugayı'dır. Bedir Tugayı, DMO tarafından eğitilmiş ve İran-Irak Savaşı'nda İran saflarında Saddam'a karşı savaşmıştır. ABD tarafından 2020'de Bağdat'ta DMO Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ile birlikte öldürülen Mehdi Mühendis de Bedir Tugayı'nın komutanlarından biridir.⁵²

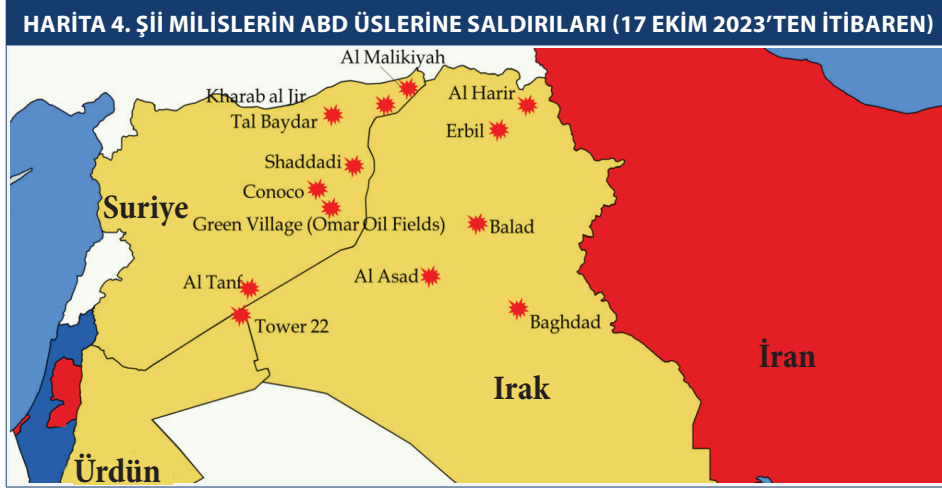
Bedir Tugayı, Saddam hükümetinin yıkılmasından sonra isim değişikliğine giderek Bedir Örgütü adı altında siyasi faaliyetlere de katılım sağlamaktadır. Örgütün mevcut lideri Hadi Amiri aynı zamanda Fetih Koalisyonu'nun başkanı olup Maliki döneminde ulaştırma ve altyapı bakanı olmuş ve bir dönem de milletvekiliği yapmıştır.⁵³ Halihazırda Bedir Örgütü bünyesinde faaliyet gösteren 10'un üzerinde milis grup 42 farklı grubun birleşiminden oluşan Haşdi Şabi çatısı altında faaliyet göstermektedir. İsrail-Filistin savaşının başlamasıyla Hamas'ı savunmak adına "Irak İslami Direniş Örgütü" adı altında bir araya gelen Kataib Hizbullah, Kataib Seyyiduşsheda, Kataib Ehl el-Hak, Nuceba Hareketi ve Ensarul Evfiya grupları da Bedir Örgütü'nün içerisinde yer almaktadır. ABD ile en çok gerilim yaşayan gruplar da bu beşli gruptur. Nitekim 28 Ocak'ta Ürdün sınırları içerisinde bulunan ABD'nin Rukban (Tower-22) Üssü'ne yapılan ve sonucunda 3 Amerikan askerinin öldürüldüğü saldırıdan da Irak İslami Direniş Örgütü içerisinde yer alan

51 "Payam be Millet ve Erteş-i Irak: Davet be ber Endazi Hükümet-i Baas", Khomeini.ir, http://www.imam-khomeini.ir/fa/C207_43230, (Erişim tarihi: 29 Şubat 2024).

52 Hande Karataş, "Irak Kökenli En Eski Şii Milis Yapılanması: Bedir Örgütü", Suriye Gündemi, 29 Kasım 2018, <https://www.suriyegundemi.com/irak-kokenli-en-eski-sii-milis-yapilanmasi-bedir-orgutu>, (Erişim tarihi: 29 Şubat 2024).

53 "Biografi, Hadi el-Amiri", Al Alam, <https://fa.alalam.ir/news/5840158>, (Erişim tarihi: 1 Mart 2024).

Kataib Hizbullah sorumlu tutulmuştur.⁵⁴ ABD yaptığı intikam saldırıları kapsamında Rukban saldırısını planlayan kişi olarak yine Kataib Hizbullah komutanlarından Ebubekir Saadi'yi öldürmüştür.⁵⁵

Kaynak: "MAPS: Militia Attacks on U.S. & U.S. Counterstrikes", The Iran Primer, 7 Şubat 2024, <https://iranprimer.usip.org/blog/2024/feb/07/maps-militia-attacks-us-us-counterstrikes>, (Erişim tarihi: 3 Şubat 2024).

Irak'tan farklı olarak Suriye'de doğrudan iktidarla güçlü ilişkileri bulunan İran, milis yapılanmaya gitmek yerine iktidarı desteklemiştir. Bu durum İran Devrimi'nden Suriye iç savaşının başlamasına kadar devam etmiştir. Ancak Suriye iç savaşının başlamasıyla Esed rejiminin bekası tehlikeye girince İran doğrudan çatışmalara müdahil olmuştur. İran iki şekilde askeri desteklerini sürdürmüştür. Birincisi doğrudan İranlı askeri müsteşarlar sahaya inerek danışmanlık ve eğitim destekleri sağlamıştır. İkincisi İran'da bulunan Afganistanlı, Pakistanlı ve Iraklı mültecilerden milis gruplar oluşturarak ön cephelere göndermiştir. Söz konusu mültecilerin çeşitli vaatlerle kandırıldığı, hatta belirli durumlarda baskı ve tehditlerle cephelere gönderildiği de medyaya yansımıştır.⁵⁶ İran, Suriye iç savaşında sadece bahsedilen milis gruplarla da yetinmemiş, Irak ve Lübnan'da bulunan milis gruplar da doğrudan Suriye'de çatışmalara katılarak Esed rejimine destek sağlamıştır. Günümüzde her ne

54 Max Matza, "Kataib Hezbollah: Iran-backed Group Suspend Attacks against US after Drone Strike", BBC, 31 Ocak 2024.

55 Todd Lopez, "Centcom Kills Kataib Hezbollah Commander Responsible for Strikes Against U.S. Forces", US Department of Defense, 8 Şubat 2024, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3671361/centcom-kills-kataib-hezbollah-commander-responsible-for-strikes-against-us-for>, (Erişim tarihi: 3 Şubat 2024).

56 Tobias Schneider, "The Fatemiyoun Division", The Middle East Institute, Policy Paper, (2018-9), https://www.mei.edu/sites/default/files/2018-11/PP11_Schneider.pdf, (Erişim tarihi: 3 Şubat 2024).

kadar iç çatışmalar dinmiş olsa da söz konusu İran destekli grupların varlığı devam etmektedir.

HAMAS VE İSLAMİ CİHAT ÖRGÜTÜ

7 Ekim 2023'ün sabah saatlerinde İsrail'e daha önce benzeri görülmemiş bir sızma operasyonu gerçekleştirilmiştir. Operasyon sonucunda 1.139 İsrailli öldürülmüş ve 240 kişi rehine alınmıştır.⁵⁷ Batı medyası bu saldırıyı 11 Eylül saldırıları ve Haziran 2014'te Camp Speicher'e yapılan saldırıdan sonra 1970'ten bu yana yapılan en büyük üçüncü saldırı olarak değerlendirmiştir.⁵⁸ İran yaptığı resmi açıklamayla saldırıyı takdir ettiğini ancak bilgisi dışında gerçekleştiğini bildirmiştir.⁵⁹ Bu olayla birlikte Hamas dünyanın gündemine oturmuştur. Hamas esasında 1987'de kurulmuş, 2007'den bu yana ise Gazze'de hakim olan bir siyasi partidir. Ancak ABD tarafından Ekim 1997'de,⁶⁰ Kanada tarafından Kasım 2002'de⁶¹ ve AB tarafından DA 12 Eylül 2003'te⁶² terör listesine alınmıştır. Hamas, İsrail'e yönelik füze saldırıları düzenlemiş, İsrail ise Gazze'ye ağır saldırılar düzenlemiştir. Bu kapsamda İsrail Aralık 2008, Kasım 2012, Temmuz 2014 ve en son olarak Ekim 2023 olmak üzere dört kez Gazze'ye ağır saldırı düzenlemiştir. Saldırılarda sivil kayıplar oldukça yüksek olmuştur.⁶³ Ekim 2023'te başlayan saldırılar sonucunda ise 1 Mart 2024 itibarıyla 30 bini aşkın Filistinli sivil hayatını kaybetmiştir.⁶⁴

Kuruluş amaçlarından biri İsrail'i ortadan kaldırmak olsa da Hamas 2017'de bir bildiri yayımlayarak 1967 sınırları içerisinde kurulacak Filistin devletine destek vereceğini açıklamıştır.⁶⁵ İran'ın Hamas'a verdiği destek ise İsrail karşıtı poli-

57 " Hamas Says October 7 Attack was a 'Necessary Step', Admits to 'Some Faults'", Aljazeera, 21 Ocak 2024.

58 Daniel Byman, Riley McCabe, Alexander Palmer, Catrina Dooxsee, Mackenzie Holtz ve Delaney Duff, " Hamas's October 7 Attack: Visualizing the Data", CSIS, 19 Aralık 2023, <https://www.csis.org/analysis/hamass-october-7-attack-visualizing-data>, (Erişim tarihi: 30 Ocak 2024).

59 "İran Dehalet der Hamle-yi Hamas be İsrail ra Red Kard", BBC Farsi, 9 Ekim 2023, <https://www.bbc.com/persian/iran-67045914>, (Erişim tarihi: 30 Ocak 2024).

60 "Foreign Terrorist Organizations: Hamas", Counter Terrorism Guide, (Eylül 2022), https://www.dni.gov/nctc/ftos/hamas_fto.html, (Erişim tarihi: 3 Şubat 2024).

61 "Canada Sanctions Individuals Affiliated with Hamas in Response to Terrorist Attacks Against Israel", Global Affairs Canada, 6 Şubat 2024, <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2024/02/canada-sanctions-individuals-affiliated-with-hamas-in-response-to-terrorist-attacks-against-israel.html>, (Erişim tarihi: 7 Şubat 2024).

62 "Hamas and Palestinian Islamic Jihad: Council Establishes Dedicated Sanctions Framework and Lists Six Individuals", European Council, 19 Ocak 2024, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/19/hamas-and-palestinian-islamic-jihad-council-establishes-dedicated-sanctions-framework-and-lists-six-individuals>, (Erişim tarihi: 3 Şubat 2024).

63 "Groh-i İslamgera-yi Hamas Çist?", BBC Farsi, 14 Mayıs 2021, <https://www.bbc.com/persian/world-features-57100211>, (Erişim tarihi: 3 Şubat 2024).

64 Usaid Siddiqui ve Maziar Motamedi, "Israel War on Gaza Live: Death Toll in Israel's War on Gaza Rises to 30,534", Aljazeera, 4 Mart 2024.

65 " Hamas Yeni Vizyon Belgesini Açıkladı", Anadolu Ajansı, 1 Mayıs 2017.

tikalari kapsamında gerçekleşmektedir. Nitekim Hamaney'in 3 Şubat 2012'deki Cuma hutbesinde şu ifadeler yer almıştır:

Biz İsrail karşıtı meselelerde müdahil olduk, bunun sonucunda 33 gün ve 22 gün savaşlarının başarısını gördük. Bundan böyle de Siyonist rejime karşı savaşan, mücadele eden her grup ve her milletin arkasındayız, destek verimiz, bunu söylemekten de imtina etmeyiz.⁶⁶

Hamaney'in bu açıklaması İran'ın İsrail karşıtı politikalarını en yetkili ağızdan net bir biçimde ortaya koymuştur. Bu doğrultuda İran, siyasi desteğinin yanı sıra maddi ve silah yardımı da sağlamıştır. Ancak yardımlar gizli olarak yapıldığı için net bir rakam verilmemekte, açıklanan rakamlar istihbarat kaynaklara dayanarak tahmini olarak ifade edilmektedir.

Diğer yandan yapılan maddi yardımlar konjonktüre göre de değişim göstermektedir. Örneğin Suriye iç savaşının başlamasıyla diğer İran destekli grupların aksine Hamas, Esed rejimini desteklemek amacıyla sahaya milis göndermiştir. İran-Hamas ilişkilerinin en kötü dönemini oluşturan bu dönemde bile yardımlar tamamen kesilmemiş ancak azalmıştır. Suriye iç savaşının bitmesiyle birlikte İran'ın Hamas'a desteği çoğalmış, İsrail kaynaklara göre bu maddi destek aylık 30 milyon dolara kadar varmıştır.⁶⁷ Ek olarak İran, Hamas'a silah yardımı da sağlamaktadır. DMO üyesi ve İran meclis üyesi Cevad Kerimi Kudüsi 2012'deki açıklamasında Hamas'a 50 bin füze ve binlerce tanksavar gönderdiğini duyurmuştur.⁶⁸ Benzer şekilde Kasım Süleymani 2017'de Hamas lideri Yahya Sinvar'la telefon görüşmesinde İran'ın bütün imkanlarıyla Hamas'a destek verdiğini söylemiştir.⁶⁹

Filistin'de İsrail'e karşı savaşan bir diğer İran destekli örgüt İslami Cihat Örgütü'dür. İslami Cihat Örgütü 1970'lerin sonlarında Fethi Şikaki, Abdülaziz Avda ve Beşir Musa adında üç Filistinli öğrenci tarafından Mısır'da kurulmuştur. İslami Cihat Örgütü'nün temel argümanı İsrail'i ortadan kaldırmaktır.⁷⁰ Tam da bu noktada söz konusu örgüt İran İslam Devrimi'nin kurucu lideri Hu-

66 "Hutbeha-yi Namaz-i Cuma-yi Tahrân, 14.11.1390", Khamenei.ir, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18923>, (Erişim tarihi: 4 Şubat 2024).

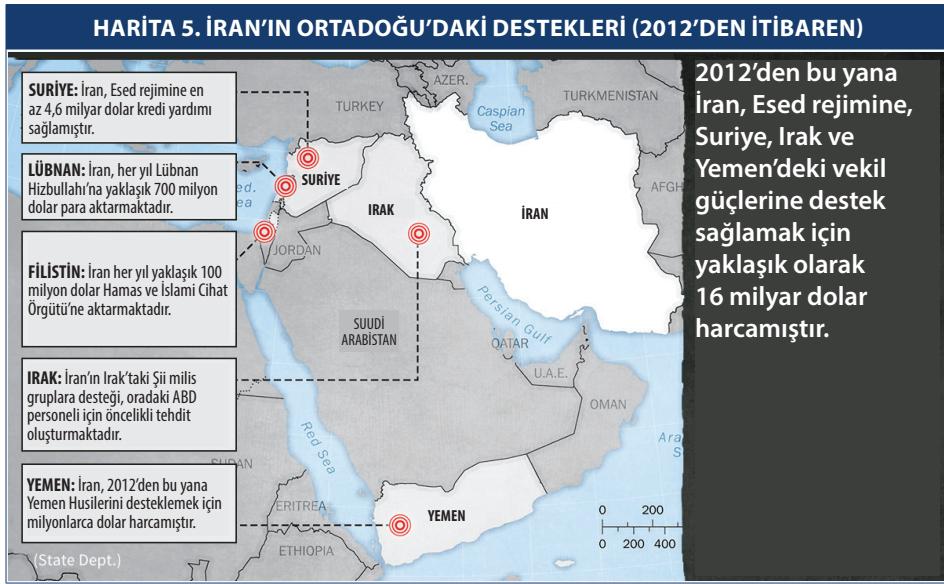
67 Michael Bachner ve Toi Staff, "Iran Said Increasing Hamas Funding to \$30m Per Month, Wants Intel on Israel", Times of Israel, 5 Ağustos 2019, <https://www.timesofisrael.com/iran-agrees-to-increase-hamas-funding-to-30-million-per-month-report/>, (Erişim tarihi: 4 Mart 2024).

68 Ali Ramzanian, "Hemayet-i Mali ve Teslihati İran ez Hamas çi Kadr est?", BBC Farsi, 17 Ekim 2023, <https://www.bbc.com/persian/articles/cprxydnn3v7o>, (Erişim tarihi: 4 Mart 2024).

69 Fernoş Ram, "Rivayet-i Sinvar ez Temas-i Telefoni Süleymani: 'Hem İmkanat der İhtiyar-i Hamas es't', Radio Farda, <https://www.radiofarda.com/a/hamas-sinwar-on-recent-call-with-soleimani/28938358.html>, (Erişim tarihi: 4 Mart 2024).

70 "Who are Islamic Jihad?", BBC, 9 Haziran 2003.

meyni'nin söylemleriyle örtüşmektedir. Humeyni konuşmalarında defalarca İsrail'i İslam coğrafyası içerisinde yayılmakta olan bir tümöre benzetmiş, zaman kaybetmeksizin ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.⁷¹ Bu ortak söylem İran'ın söz konusu örgüte destek sağlamasına sebep olmuştur. Nitekim örgüt liderleri İran Devrim Rehberi Hamaney ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve görüşmelerde Hamaney İran'ın örgüte desteğini açıkça ifade etmiştir.⁷² Batı kaynaklarında "Filistin İslami Cihat Örgütü" (Palestine Islamic Jihad, PIJ) olarak bilinen örgüt Hamas'a nazaran daha radikal tutumlara sahip olup üyesi sayısı da Hamas'tan daha azdır. Örgütün üye sayısının 1.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Örgüt pek çok Batı devleti tarafından terör yapılanması olarak tanımlanmaktadır.⁷³

Kaynak: US Embassy Algiers, X, 22 Kasım 2018, <https://x.com/USEmbAlgiers/status/1065593310939627520>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

71 "Sukut-i Devletha-yi Mıntika der Beraber-i Cinayeth-yi İsrail", Humeyni Portalı, http://www.imam-khomeini.ir/fa/C207_43772, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

72 "Didar-i Debir-i Koll-i Cünbişi Cihad İslami Filistin ve Heyeti Hemrah ba Rehber-i İnkılab", Khamenei.ir, 31 Aralık 2018, <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=41315>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

73 "Palestine Islamic Jihad (PIJ)", Counter Terrorism Guide, (Şubat 2023), https://www.dni.gov/nctc/ftos/pij_fto.html, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

ABD'NİN ORTADOĞU'DAKİ VARLIĞI

Resmi verilere göre Haziran 2023 itibarıyla ABD'nin Ortadoğu bölgesinde 30 binin üzerinde askeri bulunmaktadır. Ek olarak halihazırda USS. Gerald R. Ford ve USS. Dwight D. Eisenhower uçak gemileri ile Ohio Class denizaltısı da bu bölgededir. 2021 öncesinde asker sayısının en fazla olduğu dönemler itibarıyla Afganistan'da 100 binin üzerinde ve Irak'ta 160 binin üzerinde Amerikan askeri görev yapmıştır. Bölgedeki varlığını hafifletse de ABD, Ortadoğu'ya yönelik politikalarında herhangi bir değişiklik olmadığını vurgulamaktadır.⁷⁴

Konum olarak bakıldığında ABD Merkez Komutanlığı (CENTCOM) Katar'ın başkenti Doha'da bulunan Udeid Hava Üssü'nde yer almaktadır. 2023 sonlarında on yıllık anlaşması yenilenen bu üs 10 bin asker kapasitesine sahiptir.⁷⁵ Deniz Kuvvetleri Merkez Komutanlığı ve 5. Filo da Bahreyn'de konumlandırılmıştır.⁷⁶ Bahreyn 9 binin üzerinde personel ve askerle dünya çapında Amerikan askerinin en fazla bulunduğu 6. ülke ve Ortadoğu'da birinci ülke konumundadır.⁷⁷ Bunların

74 C. Todd Lopez, "Defense Official Says U.S. Remains Committed to Middle East", U.S. Department of Defense, 5 Haziran 2023, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3417495/defense-official-says-us-remains-committed-to-middle-east/>, (Erişim tarihi: 5 Mart 2024).

75 Alex Marquardt ve Natasha Bertrand, "US Quietly Reaches Agreement with Qatar to Keep Operating Largest Military Base in Middle East", CNN, 2 Ocak 2024.

76 David Vergun, "U.S. Has 4 Objectives in Middle East", U.S. Department of Defense, 6 Kasım 2023, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3581319/us-has-4-objectives-in-middle-east/>, (Erişim tarihi: 5 Mart 2024).

77 "Where are US Military Members Stationed, and Why?", USA Facts Team, 2 Şubat 2024, <https://usafacts.org/articles/where-are-us-military-members-stationed-and-why/#footnote-2>, (Erişim tarihi: 5 Mart 2024).

yanı sıra Şeyh İsa Havalimanı, Muharraq Havalimanı ve İngilizlerden ABD'ye devredilen Juffair Deniz Üssü de Amerikan askerlerinin kullanımındadır. İran'ın tarihi olarak Bahreyn üzerindeki hak iddiaları ve coğrafi olarak İran'a olan yakınlığı dikkate alındığında ABD'nin Bahreyn'deki varlığının İran açısından ne anlama geldiği daha net anlaşılmaktadır.

Kuveyt ise Birinci Körfez Savaşı'ndan bu yana ulusal güvenliğine son derece önem vermekte ve bu doğrultuda ABD ile önemli anlaşmaları bulunmaktadır. Nitekim ABD'nin Kuveyt'te 15 üssü bulunmakta ve bunlardan 7'si aktif konumdadır. Camp Arifjan, Camp Doha, Camp Virginia, Camp Buehring, Camp Patriot, Camp New York ve Camp Spearhead aktif olan üslerdir. Ek olarak Ali Salem Hava Üssü de ABD'nin kullanımındadır.⁷⁸

Umman hem diplomatik olarak hem de bulunduğu konum açısından askeri olarak ABD için son derece önemli bir müttefiktir. ABD'nin Umman'la 1980'de ilkin imzaladığı ve 2010'da yenilediği anlaşmalar doğrultusunda bu ülkede pek çok üssü bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerini RAFO Masirah, RAFO Thumrait, Musannah Hava Üssü, Duqm Limanı ve Salalah Limanı oluşturmaktadır. Ek olarak Maskat Uluslararası Havalimanı da anlaşmalar kapsamında ABD'nin askeri amaçları için kullanılmaktadır.⁷⁹

Suudi Arabistan, ABD ile en fazla silah anlaşması bulunan ülke niteliğinde olup aynı zamanda pek çok Amerikan askerine de ev sahipliği yapmaktadır. 1990'larda Suudi Arabistan, bölgede Amerikan askerinin en fazla bulunduğu ülke konumundaydı. Ancak 2003'te Irak'ın işgal edilmesinden sonra bu sayı önemli ölçüde düşmüştür. Halihazırda ABD askerleri danışmanlık ve eğitim amaçlı ülkede bulunmaktadır. Eskin Village olarak bilinen komple bir bölge bu amaçla Amerikan askerlerine verilmiştir. Bunun yanı sıra Melik Fahd Deniz Üssü, Melik Halit Hava Üssü ve Emir Hava Üssü'nün de ABD'nin kullanımında olduğu ifade edilmektedir.⁸⁰

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), ABD'nin bölgedeki önemli askeri müttefiklerinden biridir. Nitekim ABD; Birinci Körfez Savaşı, Kosova Savaşı, Afganistan Savaşı, Libya savaşı ve DEAŞ'a karşı mücadelede BAE üslerinden yararlanmışır.⁸¹

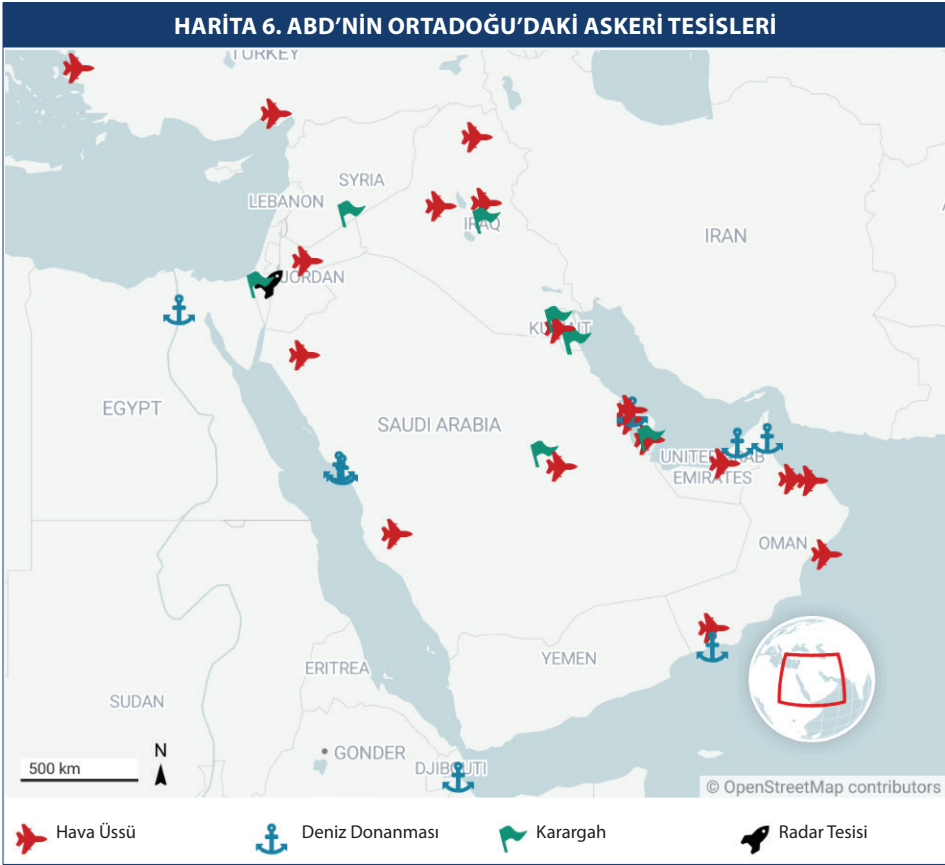
78 "US Military Bases in Kuwait", Military Bases, <https://militarybases.com/overseas/kuwait>, (Erişim tarihi: 6 Mart 2024).

79 Matthew Wallin, U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East, Fact Sheet, American Security Project, 2018, <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2018/07/Ref-0213-US-Military-Bases-and-Facilities-Middle-East.pdf>, (Erişim tarihi: 6 Mart 2024).

80, "US Military Bases in Saudi Arabia", Military Bases <https://militarybases.com/overseas/saudi-arabia>, (Erişim tarihi: 6 Mart 2024).

81 "Shared Commitment to Regional Security", UAE, USA United, <https://www.uaesaunited.com/stories/shared-commitment-regional-security>, (Erişim tarihi: 6 Mart 2024).

Hali hazırda Dubai'de bulunan Cebel Ali Limanı ABD'ye deniz gücü desteği sağlayan ABD dışındaki en büyük liman niteliğindedir. Dhafra Hava Üssü ABD'nin en önemli üslerinden olup F-35 savaş jetleri ve çeşitli İHA'lara ev sahipliği yapmaktadır. Ek olarak ABD'nin Fucayra'da da bir üssü bulunmaktadır.⁸² ABD'nin BAE'deki askeri varlığı İran açısından önem arz etmektedir. Zira İran ve BAE arasında Ebu Musa, Küçük Tunb ve Büyük Tunb adaları halen sınır anlaşmazlığı olarak tartışmalara sebep olurken BAE'de bulunan Amerikan İHA'larının keşif amaçlı İHA'lar olması ise Tahran yönetimini tedirgin etmektedir. Diğer yandan BAE konum olarak da İran'a oldukça yakın olduğundan F-35 jetlerinin menziline getirmektedir.

Kaynak: "Why U.S. Troops are in the Middle East".

Irak'ta 2.500 ABD askeri ağırlıklı olarak Union-III, Aynül Esad Hava Üssü ve Harir Üssü gibi üslerde faaliyetlerini sürdürmektedir. Suriye'de Ömer Karargahı, Şeddadi ve Tanf üslerinde yaklaşık 900 kişi bulunmaktadır. Ürdün'de

82, "A look at Foreign Military Bases Across the Persian Gulf", Associated Press <https://apnews.com/general-news-e676e805b77347108068afc160313e2d>, (Erişim tarihi: 6 Mart 2024).

Rukban (Tower-22) Üssü'nde ise ABD'nin yedek güçleri bulunmakta ve bu üs Suriye'de bulunan Tanf Üssü'ne destek amaçlı kurulmuştur. Azraq bölgesinde yer alan Muwaffaq Salti Hava Üssü ise Hollanda, Belçika ve Almanya askerleriyle ortak olarak kullanılmaktadır.⁸³

Bahsedilen üslerin dışında İran açısından potansiyel tehlike olarak algılanan ABD'nin İsrail üsleri, Cibuti Üssü, Diego Garcia Üssü, Orta Asya'daki üsleri ve NATO ile ortak kullandığı İncirlik Üssü bulunmaktadır.⁸⁴

83 "Why U.S. Troops are in the Middle East", Reuters, 3 Şubat 2024.

84 "Der Movrid-i Paigahha-yi Nizami-yi Amerika der Wikipabnak Bişter Behanid", Tabnak, <https://www.tabnak.ir/fa/tags/89641/6>, (Erişim tarihi: 6 Mart 2024).

GERİLİMİN GÜNCEL DURUMU

7 Ekim’de Hamas’ın İsrail’e yönelik saldırısından sonra başlayan süreçte İran destekli milis gruplar ile ABD arasında gerilim gitgide artmıştır. Nitekim ABD merkezli haber ajansları 7 Ekim 2023’ten 2024’ün Şubat sonlarına kadar ABD üslerinin İran destekli grupların 170’den fazla saldırısına uğradığını yazmıştır.⁸⁵ Ancak önceki saldırılardan farklı olarak 28 Ocak 2024’te ABD’nin Ürdün sınırları içerisinde Suriye sınırına yakın bir bölgede bulunan Rukban Üssü’ne yapılan saldırıda 3 Amerikan askeri öldürülmüş ve 34 asker yaralanmıştır. Saldırıyı Irak’ta bulunan 5 İran destekli milis grubunun oluşturduğu koalisyon grubu “Irak İslami Direniş Örgütü” üstlenmiştir.⁸⁶ İran Dışişleri Bakanlığı ise yaptığı açıklamada direniş örgütlerinin İsrail-Hamas saldırılarına verdiği reaksiyonlarda ve kendilerini savunmak için yaptığı girişimlerde İran’ın bir ilgisi olmadığını savunmuştur.⁸⁷ Diğer taraftan ABD Başkanı Joe Biden olayın ardından yaptığı açıklamada İran destekli grupları sorumlu tutmuş ve uygun bir zamanda kendilerinin belirleyeceği yöntemle karşılık vereceklerini açıklamıştır. Biden ertesi gün MGK ile bir toplantı düzenlemiş ve toplantı sonucunda aynı söylemini tekrarlamıştır.⁸⁸ 30 Ocak’taki açıklamasında Biden, Rukban Üssü’ne yapılan saldırıya nasıl yanıt verileceğine karar verdiğini söylemiştir. Biden açıklamasında saldırının arkasın-

85 Farnaz Fassihi, Eric Schmitt ve Julian E. Barnes, “After U.S. Strikes, Iran’s Proxies Scale Back Attacks on American Bases”, *The New York Times*, 27 Şubat 2024.

86 “Iraqi Group Claims Responsibility for Attacks on US Base”, TRT World, <https://www.trtworld.com/middle-east/iraqi-group-claims-responsibility-for-attack-on-us-base-16784147>, (Erişim tarihi: 19 Ocak 2024).

87 “Movze-i Sohengo-yi Vezaret-i Umur-i Harice der Husus-i Haber-i Hamle be Neyroha-yi Amrika-yi”, İran Dışişleri Bakanlığı, <https://mfa.gov.ir/portal/NewsView/738965>, (Erişim tarihi: 19 Ocak 2024).

88 President Biden, X, 29 Ocak 2024, <https://x.com/POTUS/status/1752054006136852919?s=20>, (Erişim tarihi: 30 Ocak 2024).

da doğrudan Tahran'ın olmadığı ancak saldırıyı düzenleyenleri İran'ın silahlandığı ifadesini kullanmıştır. Biden ek olarak savaşın yayılmasından yana olmadığını da vurgulamıştır.⁸⁹ Bu açıklamadan saatler sonra saldırıdan sorumlu tutulan ve İslami Direniş'in içinde yer alan Kataib Hizbullah bir bildiri yayımlayarak Irak hükümetini zor durumda bırakmamak adına ABD üslerine yönelik saldırılarını askıya aldığını ancak Filistin halkına farklı yöntemlerle destek vereceğini duyurmuştur.⁹⁰ 30 Ocak'ta İran Dışişleri Bakanı Abdullahiyan, X hesabı üzerinden yaptığı açıklamasında Gazze savaşının ve bölgedeki gerilimin çözümünün siyasi olduğunu ve diplomasi yollarının bu yönde açık olduğunu ifade etmiştir.⁹¹

Nihai olarak ABD saldırılara cevap olarak 2 Şubat Cuma gecesi savaş uçaklarıyla Suriye ve Irak'ta 7 farklı bölgede 85 noktayı 30 dakika boyunca bombalamıştır. Saldırıda B-1 bombardıman uçakları ve KC-135 hava yakıt uçakları da kullanılmıştır.⁹² Saldırıda Irak'ta 16 kişi öldürülmüş ve 25 kişi yaralanmış, Suriye'de ise 18 kişi öldürülmüştür.⁹³ Ek olarak 7 Şubat akşamı ABD'nin Bağdat'ın doğusunda gerçekleştirdiği SİHA saldırısı sonucunda Kataib Hizbullah komutanlarından Ebu Bekir Saadi öldürülmüştür. Saadi'nin otomobili seyir halindeyken hedef alınmıştır. Saadi, Rukban saldırısının bizzat planlayıcısı olarak belirtilmiştir.⁹⁴

Kaynak: "MAPS: Militia Attacks on U.S. & U.S. Counterstrikes", The Iran Primer, 7 Şubat 2024, <https://iranprimer.usip.org/blog/2024/feb/07/maps-militia-attacks-us-us-counterstrikes>, (Erişim tarihi: 8 Şubat 2024).

89 "Biden Says He Has Decided How to Respond to Attack on US Troops in Jordan", Reuters, 30 Ocak 2024.

90 "Kataib Hizbullah-i Irak Ameliyat aleyhi Neyruha-yi Amrikayi ra Tağlik Kerd-Vaşinton der Tedarik-i Hamle", Radio Zamanah, <https://www.radiozamanah.com/801677>, (Erişim tarihi: 31 Ocak 2024).

91 H.Amirabdollahian, X, 30 Ocak 2024, <https://x.com/Amirabdollahian/status/1752199179189748050?s=20>, (Erişim tarihi: 1 Şubat 2024).

92 Joseph Clark, "U.S. Strikes Targets in Iraq and Syria in Response to Deadly Drone Attack", US Department of Defense, 2 Şubat 2024, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3665734/us-strikes-targets-in-iraq-and-syria-in-response-to-deadly-drone-attack>, (Erişim tarihi: 5 Şubat 2024).

93 Loveday Morris, Mustafa Salim ve Mohamad Chamaa, "U.S. Strikes in Syria and Iraq Kill Dozens of Militants", *The Washington Post*, 3 Şubat 2024.

94 "Yek Fermandeh-i Kataib Hizbullah der Şark-i Bağdat der Hamle-yi Pehpadi-yi Amerika Köste Şod: Hareket-i Nüceba 'Kevli Mukable be Misil Dad'", Radio Farda, <https://www.radiofarda.com/a/drone-strike-hit-vehicle-belonging-to-iraq-s-popular-mobilization-forces-in-eastern-baghdad/32809688.html>, (Erişim tarihi: 8 Şubat 2024).

GERİLİMİN ARKA PLANI

- 17 Ekim 2023'te Pentagonun basın duyurusunda ABD Donanmasına ait USS Dwight D. Eisenhower ve USS Gerald R. Ford adlarını taşıyan iki savaş gemisinin İsrail-Filistin savaşıyla ortaya çıkan bölgedeki gerilimin artmasını önlemek amacıyla İsrail yakınlarında Doğu Akdeniz'de mevzi alacağını açıklanmıştır.⁹⁵
- 19 Kasım 2023'te Galaxy Leader adını taşıyan İsrail bağlantılı bir kargo gemisi Husiler tarafından ele geçirilmiştir. Husiler, İsrail bağlantılı gemilerin Kızıldeniz'den geçişine izin vermeyeceklerini açıklamıştır.⁹⁶ Bu olaydan sonra Kızıldeniz'deki gerilim gitgide tırmanmış, ABD ve İngiltere gemi geçişlerinin güvenliğini sağlamak için bir "Deniz Koalisyonu" oluşturmuş ve Husilere ait mevzilere saldırılar düzenlemiştir.⁹⁷ İran ise Husilerin Kızıldeniz'deki gemilere saldırılarıyla bağlantısının olduğu iddiasını reddetmiştir.⁹⁸
- 3 Ocak 2024'te Kasım Süleymani'nin dördüncü ölüm yıl dönümü münasebetiyle Kirman şehrinde bulunan mezarında düzenlenen törende iki patlama meydana gelmiştir. DEAŞ'ın üstlendiği patlama sonucunda 95

95 "US Aircraft Carrier to Remain in Mediterranean Near Israel, Officials Say", VOA News, 15 Aralık 2023.

96 Richard Partington, "What is the Red Sea Crisis, and What does It Mean for Global Trade?", *The Guardian*, 3 Ocak 2024.

97 "US, UK Strike Eight Houthi Targets over Red Sea Shipping Attacks", Aljazeera, 22 Ocak 2024.

98 "Iran Denies Helping Houthis Plan Attacks on Israel-Linked Ships", Reuters, 23 Aralık 2023.

kişi ölmüş ve 211 kişi yaralanmıştır.⁹⁹ DMO Besic Gücü Komutanı Gulam Rıza Süleymani yaptığı açıklamada Kirman'da meydana gelen patlamaların Beyrut'ta Hamas Siyasi Büro Başkan Yardımcısı Salih Aruri'nin öldürülmesi¹⁰⁰ ve Suriye'de DMO komutanlarından Rıza Musevi'nin öldürülmesi¹⁰¹ ile bağlantılı olduğunu ve olayların arkasında MOSSAD ve CIA'in olduğunu söylemiştir.

- 15 Ocak 2024'te DMO iki ayrı bildiri yayımlayarak Irak'ın Erbil kentinde MOSSAD bağlantılı bir hücreyi ve Suriye'nin İdlib kentinde DEAŞ unsurlarının bulunduğu bir bölgeyi balistik füzelerle hedef aldığını açıklamıştır. Bildiride saldırıların Kirman saldırısına yanıt olarak yapıldığı belirtilmiştir.¹⁰² Sonucunda Falcon Group ve Empire World'ün kurucusu Peşrev Dizayee'nin öldürüldüğü Erbil saldırısı Doğu Azerbaycan'dan gerçekleştirilirken İdlib, yaklaşık 1.200 kilometre civarında uzaklıkta bulunan Huzistan eyaletinden menzili 1.450 kilometre olan Heyber Şiken füzesiyle vurulmuştur.¹⁰³

99 "DAEŞ Mesuliyet Hamelat'ı Kirman ra be Uhde Giroft", Anadolu Ajansı, 5 Ocak 2024, <http://tinyurl.com/fbvdef42>, (Erişim tarihi: 30 Ocak 2024).

100 "İsrail'in Beyrut'ta Düzenlediği Saldırıda Hamas Yöneticilerinden El-Aruri'nin Öldürüldüğü Bildirildi", Anadolu Ajansı, 2 Ocak 2024.

101 "İran Devrim Muhafızları Ordusu Komutanlarından Musevi, Suriye'de Öldürüldü", TRT Haber, 25 Aralık 2023.

102 "Hamle-yi Muşeki Sipah be Mekerha-yi DAEŞ der Suriye ve MOSSAD der Erbil-i Irak", Tasnim Haber Ajansı, <https://tn.ai/3023756>, (Erişim tarihi: 30 Ocak 2024).

103 Jiyar Gol, "İran'ın Irak, Suriye ve Pakistan'daki Füze Saldırıları Ne Anlama Geliyor", BBC Türkçe, 18 Ocak 2024.

İRAN VE İSRAİL'İN DOĞRUDAN ÇATIŞMALARI

Güncel gelişmelerin devamında meydana gelen en önemli hadiselerden biri İsrail'in 1 Nisan Pazartesi günü İran'ın Şam'daki büyükelçiliğinin konsolosluk binasına hava saldırısı düzenlemesi olmuştur. Saldırıda konsolosluk binası yerle bir olmuş, büyükelçilik binası hasar görmüş ve aralarında yüksek mevkili DMO komutanları da bulunan 7 kişi öldürülmüştür. Öldürülen komutanlar arasında Kudüs Gücü Suriye ve Lübnan sorumlusu Muhammed Rıza Zahidi ve yardımcısı Muhammed Hadi Hacı Rahimi de yer almıştır. Saldırıdan sağ kurtulan İran Büyükelçisi Hüseyin Ekberi İsrail'in F-35'ten fırlatılan 6 füzeyle konsolosluk binasını hedef aldığını belirtmiştir.¹⁰⁴ Zahidi, Kasım Süleymani suikastından sonra öldürülen en üst rütbeli İran komutanı olmuştur. Tuğgeneral rütbesine sahip Zahidi bir dönem DMO'nun Kara Gücü komutanı ve kısa bir süre de Hava-Uzay Gücü komutanı olarak görev yapmıştır.¹⁰⁵ Saldırı bölgedeki gerilim açısından bir dönüm noktası olmuş zira ilk kez İran'ın kendi toprağı sayılan bir konsolosluğu hedef alınmıştır. Saldırıya yönelik başta Devrim Rehberi Hamaney olmak üzere İranlı üst düzey yetkililer sert tepkiler göstermiştir. İrandan gelen tepkilerin hepsi tek ağızdan bu saldırının karşılıksız bırakılmayacağı yönünde olmuştur.¹⁰⁶

104 "Vakoneş ha be Hamle be Konsolgari-yi İran der Demeşk, Rusya 'Hamle-yi İsrail ra Mahkum Kerd'", BBC Farsi, 2 Nisan 2024, <https://www.bbc.com/persian/articles/cd144d2djy9o>, (Erişim tarihi: 2 Nisan 2024).

105 "Muhammed Rıza Zahidi, Fermandeh-i Sipah ki der Suriye Košte Şod Kist?", BBC, 2 Nisan 2024, <https://www.bbc.com/persian/articles/cw0zzg671e2o>, (Erişim tarihi: 3 Nisan 2024).

106 "Rejim-i Habis be Dest-i Dilaver Merdan-i m Mücazat Hahed Şod", Javanonline, 2 Nisan 2024, <https://www.javanonline.ir/00580Y>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

ABD ise saldırıyla hiçbir ilgisi olmadığını, saldırıdan dakikalar önce kendilerine haber verildiğini ve herhangi bir onayları söz konusu olmadan saldırının gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. ABD söz konusu bilgileri İranlı yetkililere aktardığını da belirtmiştir.¹⁰⁷

İran ise yaklaşık on gün sonra 13 Nisan 2024 gecesi 300'e yakın kamikaze İHA, seyir füzeleri ve balistik füzelerle doğrudan kendi topraklarından İsrail'e saldırı düzenlemiştir. Saldırı yetmiş iki saat öncesinden komşu ülkelere bildirilmiştir.¹⁰⁸ İran'ın bu tutumu bir kez daha Aynül Esad Üssü'ne yapmış olduğu saldırıyı hatırlatmıştır. Zira İran bir yandan uluslararası alandaki itibarını korumak için bir karşılık vermesi gerektiğini düşünmüş diğer yandan da savaşın tırmanmasını istememiştir. Nitekim yapılan saldırıda hiçbir can kaybı yaşanmamış, ekonomik ve sivil unsurlar hedef alınmamıştır. Ancak İsrail'in en çok övündüğü alanlardan biri olan "Çok Katmanlı Savunma Sistemi"ni geçmeyi başarabilmiştir. Böylece İran bu saldırıyla birlikte amaçladığı hedefine ulaşmıştır. Bunu İranlı üst düzey yetkililerin açıklamalarından anlamak mümkündür.

İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakiri misilleme saldırısının sonrasında yaptığı açıklamada saldırının tamamlandığını ve ekstra bir saldırının düzenlenmeyeceğini ifade ederken İsrail'in olası bir ek saldırısının ise daha sert bir misillemeyle karşılaşacağını vurgulamıştır. Bakiri, misilleme saldırısında Cebel Şeyh'te bulunan İsrail İstihbarat Merkezi ile İran Konsoloslukunu hedef alan F-35'lerinin havalandığı Nevatim Hava Üssü'nün hedef alındığını açıklamıştır.¹⁰⁹ Bu söylemler İran'ın bütün yetkilileri tarafından ağız birliğiyle tekrarlanmıştır.

DMO Komutanı Hüseyin Selami yaptığı açıklamada İsrail'e düzenledikleri misilleme operasyonu ile birlikte yeni bir denklem oluşturduklarını vurgulamıştır. Selami, söz konusu denklem kapsamında bundan böyle İsrail'in İran çıkarları, varlıkları, personeli ve vatandaşlarına düzenleyeceği saldırılara doğrudan İran topraklarından karşılık verileceğini belirtmiştir.¹¹⁰

Diğer yandan ABD, İsrail'in savunmasında kararlı olduğunu fakat İsrail tarafından İran'a düzenlenecek herhangi bir saldırıya müdahil olmayacağını açık-

107 Barak Ravid, "U.S. Tells Iran It 'Had No Involvement' in Israel Strike", AXIOS, 1 Nisan 2024, <https://www.axios.com/2024/04/02/iran-embassy-syria-israel-strike-biden>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

108 "Payam-i Hoştar-i bi Sabika-yi be İsrail ez Tarik-i Mısır", Asr Iran, 15 Nisan 2024, asriran.com/0041Ri, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

109 "Serleşker Bakiri: Be Heme-yi Ehdaf Reşidim Ameliyat ez Nezer-i ma Hatime Yafte Est", ISNA, 14 Nisan 2024, isna.ir/xdQTWh, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

110 "Selami: İkdâm-i Badi der Suret-i Vakoneş-i İsrail Sehtter Hahed Bod", Tasnim Haber Ajansı, 14 Nisan 2024, <https://tn.ai/3068031>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

lamıştır.¹¹¹ İsrail Savaş Kabinesi ise 15 Nisan'da uzun bir toplantıdan sonra yaptığı açıklamayla İran'a karşılık vermek zorunda olduklarını ancak bunun daha geniş bir savaşa yol açmayacak bir misilleme olacağını duyurmuştur.¹¹²

Söz konusu tırmanma ABD açısından oldukça yüksek bir risk barındırmaktadır. Zira ABD, bölgede İran'la yürüttüğü danışıklı dövüşün kontrolsüz bir çatışmaya dönüşmesini istememektedir. Bu nedenle ABD, İsrail tarafını karşı saldırı düzenlememek veya İran'ın karşı saldırısını gerektirmeyecek bir düzeyde saldırı düzenlemesini sağlamak için ikna etmeye çalışmıştır. Nitekim İran saldırısından hemen sonra Joe Biden, Binyamin Netanyahu ile yaptığı görüşmede bu konuyu dile getirmiştir. ABD'nin sadece İsrail'i savunmada müdahil olacağını ve saldırı halinde ise müdahil olmayacağını bildirmesi bu yönde yorumlanabilir. Dolayısıyla ABD, bölgede büyük çaplı bir savaşa müdahil olmak istememekle beraber çatışmalar İsrail'in varlığını tehlikeye atacak bir boyuta ulaştığı takdirde ise seyirci kalmayacaktır.

111 Kaia Hubbard, "U.S. will Not Participate in Reprisal Strike Against Iran, Senior Administration Official Says", CBS News, 14 Nisan 2024.

112 "War Cabinet Said Set on 'Forceful' Response to Iran, But One That won't Spark Wider War", Times of Israel, 15 Nisan 2024, <https://www.timesofisrael.com/war-cabinet-said-set-on-forceful-response-to-iran-but-one-that-wont-spark-wider-war>, (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024).

SONUÇ

Mevcut konjonktürde ABD bir yandan bölgedeki çıkarlarının ve İsrail'in güvenliğini sağlamaya çalışırken diğer yandan fiili olarak bir savaşa girmekten kaçınmaktadır. Zira ABD, Asya Pasifikte Çin'le rekabetini sürdürürken Doğu Avrupa'da Rusya'yla karşı karşıya gelmiş durumdadır. Hal böyleyken Ortadoğu'da geniş çaplı bir çatışmaya müdahil olmamaya özen göstermektedir. Ancak kırmızı çizgisi olarak belirlediği Amerikan askerinin can kaybını da yanıtsız bırakmamaktadır. Nitekim Rukban saldırısından sonra yapılan intikam saldırılarında Suriye ve Irak'ta İran bağlantılı grupları savaşın yayılmasına sebep olmayacak titizlikle planlanmış stratejik noktalarda hedef almıştır. Diğer yandan Kirman saldırılarından sonra İran medyasında ve resmi kanallarında saldırının bilinçli olarak İran ve ABD'yi doğrudan fiili bir savaşta karşı karşıya bırakmak amacıyla yapıldığı söylemi ön plana çıkmıştır. Yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere İran dolaylı olarak bu saldırıdan İsrail'i sorumlu tutmuştur. Başka bir ifadeyle İran ve ABD arasındaki bu dolaylı atışmalar devam ederken Tahran, Tel Aviv'i ABD ve İran'ı doğrudan bir savaşta karşı karşıya getirmekle suçlamaktadır. Bu nedenle İdlibe menzili İsrail'in herhangi bir noktasını da hedef alabilecek füzelerle saldırmış ve İran'ın taraf olduğu olası bir doğrudan savaşta İsrail'in güvende olamayacağı mesajını vermiştir.

Son İran-İsrail geriliminde ise İran, bir adım daha ileri giderek İsrail topraklarını doğrudan hedef alarak Tel Aviv yönetiminin en fazla övündüğü "Çok Katmanlı Savunma Sistemi"nin geçilebilir olduğunu kanıtlamıştır. Üstelik İran

bunu 72 saat önceden haber verip karşı tarafa hazırlık zamanı tanıyarak gerçekleştirmiştir. Şimdi ise karşılık verme sırası İsrail'dedir. İsrail de benzer bir şekilde İran'ın en fazla övündüğü nükleer tesislerini veya balistik füze tesislerini hedef alması muhtemeldir. Bu durum ise İran'ın karşılık vermesiyle tırmanarak ABD'nin de savaşa dahil olmasına sebep olabilir. Ancak ABD ve müttefikleri, İsrail'i İran'ın hazmedebileceği bir karşılık vermeye ikna edebilirse söz konusu olası savaşın yayılması önlenmiş olacaktır.

Diğer yandan İran, Kasım Süleymani'nin ölümünden sonra "ABD bölgeden çekilmeli" söylemini pekiştirmiştir. İran bu söylemi bir yandan kendi kamuoyunu dizginlemek diğer yandan da bölgedeki vekil güçlerini motive etmek için kullanmıştır. Tahran yönetimi bu söylem doğrultusunda hareket ederken Washington ile iletişim kanallarını tamamen kapatmamış, aldığı sinyaller doğrultusunda deyim yerindeyse ABD'nin nabzını ölçerek hareket etmiştir. Nitekim Süleymani'nin ölümünden hemen sonra Aynül Esad Üssü'ne düzenlediği füze saldırısının önceden ABD'ye haber verildiğini Trump bizzat kendisi açıklamıştır. Tahran ve Washington arasındaki gerginlikler devam ederken kurmuş oldukları kısıtlı iletişim mekanizması yeni bir mesele olmayıp İran-Irak Savaşı'nda, ABD'nin Afganistan işgali esnasında ve DEAŞ'la mücadele sürecindeki örneklerde olduğu gibi ortak çıkarlar paydasında zaman zaman iş birliğini de beraberinde getirmiştir.

Güncel sorunların yanı sıra ABD ve İran arasında geçmişten günümüze gerilimi sürekli dinamik tutan faktörler vardır. İran'ın nükleer programı bu faktörlerden biridir. Burada herhangi bir ülkenin nükleer silaha sahip olmasından ziyade nükleer silaha sahip bir İran'ın ABD'nin bölgedeki çıkarları ve stratejik politikaları açısından taşıdığı potansiyel risk önem arz etmektedir. Zira İran, ABD'nin güvenliğini bölgedeki en önemli misyonlarından biri olarak tanımladığı İsrail'i açıkça tehdit etmekte ve bulduğu her fırsatta bunu söylemekten imtina etmemektedir. Bununla da kalmayıp ürettiği balistik füzelerin üzerine de İsrail'in varlığını açıkça tehdit eden yazılar yazmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin nükleer müzakerelerde İran'ın nükleer programı ve balistik füzelerinin bir bütün olarak değerlendirilmesini istemesinin arkasındaki mantık daha net anlaşılmaktadır. İsrail'in KOEP'e çok sert karşı çıkmasını da bu konuya bağlamak mümkündür.

İsrail-Filistin savaşının başlamasından sonra İran destekli milis gruplarda da hareketlilikler meydana gelmiştir. Söz konusu gruplar belirli durumlarda doğrudan ABD üslerine de saldırılar düzenlemiştir. İran ise devam eden vekil güçlerinin saldırılarıyla herhangi bir bağlantısının olmadığını iddia ederek

doğrudan kendisini fail olarak gösterecek bir iz bırakmamak için azami bir çaba göstermektedir. Böylece İran bir yandan kendisine diplomatik bir kaçış yolu bırakırken diğer yandan titizlikle hedeflerini takip etmektedir. Ek olarak İran dışişleri bakanının son açıklaması dikkate alındığında İran, tıpkı nükleer müzakerelerde olduğu gibi ABD'nin bölgedeki varlığına karşılık kendi vekil güçlerinin varlığını diplomasi masasında tartışmaya açmayı ve bölgedeki varlığını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Son dönemlerde İran ile Rusya arasında artan iş birliği ve ortaklık ise ABD'yi tedirgin etmektedir. Zira İran'ın Rusya'ya sağladığı ucuz maliyetli İHA ve füze-ler Ukrayna cephesinde ABD'ye dolaylı olarak güç kaybettirirken diğer yandan İran'ın Rusya'dan temin ettiği silahlar ise Ortadoğu cephesinde ABD'nin karşısına çıkmaktadır. Ekim 2020'den bu yana İran'a yönelik uluslararası silah ambargoları kalkmış olsa da ABD'nin tek taraflı uyguladığı ambargoların varlığı oldukça etkili olmuştur. Dolayısıyla İran ile Rusya arasındaki iş birliğini minimuma indirmek adına ABD'nin doğrudan bu iki ülke arasındaki alışverişe engel olamasa da dolaylı yollardan söz konusu kalemlerin üretiminde kullanılan parçalara ambargo uygulaması da muhtemeldir.

ORTADOĞU'DA ABD-İRAN GERİLİMİ MUHTEMEL SENARYOLAR, OLASI SONUÇLAR

İSMET HORASANLI

Washington'ın Ortadoğu bölgesine yönelik "çift sütunlu" politikasının sütunlardan birini oluşturan İran, 1979 İslam Devrimi ile birlikte müttefiklikten ABD ile sürekli çekişen bir ülke konumuna gelmiştir. Bu doğrultuda Tahran'ın devrimle birlikte geliştirdiği argümanlar Washington'ın bölgedeki misyonu ve çıkarlarıyla ciddi anlamda çatışmaktadır. İran devrimle birlikte "Ne Doğu ne de Batı, İslam Cumhuriyeti" sloganıyla dönemin iki blokunu da reddederek "Bağılantısızlar" hareketine katılmıştır. Ancak son dönemlerde İran, artan Batı baskısıyla birlikte "Doğu'ya Bakış" söylemini geliştirerek Rusya ve Çin'e yakın politikalar izlemektedir. Bu politikalar doğrultusunda Tahran'ın Moskova ile ilişkileri askeri iş birliklere yöneldiği için ABD ile İran arasında bir gerilim unsuru olarak değerlendirilmektedir.

İran'ın devrimle birlikte geliştirdiği diğer bir argüman ise İsrail karşıtlığı söylemleridir. Bu hususta ABD "büyük şeytan" ve İsrail de "küçük şeytan" olarak tanımlanırken İsrail'in ortadan kaldırılmasına yönelik söylemler İran devrim rehberlerinin (Hümeyni ve Hamaney) konuşmalarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Nitekim İran, geliştirdiği balistik füzelerinin nihai menzilinin temel ölçütü olarak İsrail'e olan mesafeyi belirlemekte ve bunu açıkça ifade etmektedir. Diğer yandan ise ABD'nin bölgedeki en önemli misyonlarından birini İsrail'in güvenliği oluşturmaktadır. Bu nedenle İran nükleer programı, füze programı ve vekil güçleri Washington-Tahran hattında gerilim unsurları olarak değerlendirilmektedir. Bu raporda bahsi geçen unsurlar detaylı bir biçimde incelenmiştir. Diğer unsurlardan farklı olarak İran'ın vekil güçlerini ABD'ye yönelik bir misilleme unsuru olarak değerlendirmek mümkündür. Zira İran bir taraftan ABD'nin bölgedeki üsleriyle kendini çevrelemiş hissederken diğer taraftan ise ABD'nin koruması altındaki İsrail'i bölgedeki vekil güçleriyle çevrelemiş durumdadır.